

๔๗. อันธพฤษแห่งอัสสสุตวาปฤษผู้ไม่ได้ดับ

A Person Who Never Listen to the Noble Truths

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญของบทความ

เมื่อผู้บำเพ็ญเพียรภาวนา ผู้ควรรู้ได้ดับ เพราะมีการศึกษาเล่าเรียน “ศึกษา” และการบรรลุด้วยรู้แจ้งแทงตลอด “ปฏิเวธ” ดีแล้วนั้น ย่อมมีสามารถบรรลุถึง “จตุตถฌาน-ฌานที่ ๔” ที่ประกอบด้วย (๑) อุเบกขา กับ (๒) เอกกคตาแห่งสมาธิ ซึ่งเป็นภาวะขั้นคุณภาพจิตใน “รูปาวจรภูมิ” แห่งกุศลจตุตถฌานจิต เป็นภาวะจิตที่ปราศจากนิเวศธรรมทั้งหลาย นั่นคือ “หมดจด-สะอาด-บริสุทธิ์-ผ่องใส-เบิกบาน-ไม่มีมลทิน-ปราศจากอุปกิเลส-อ่อน-ควรแก่งาน-มั่นคง-ไม่หวั่นไหว” ทำให้มีอินทรีย์แก่กล้าจนสามารถบรรลุถึง “โสดาปัตติมรรค-โสดาปัตติมัลลัญญาณ” เกิดปัญญาหยั่งรู้ทำลาย “ทิฏฐิ” ทั้งหมดได้ ไม่มีความเห็นโดยถือผิด ที่ผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง เป็นความรู้เล่าเรียน สอบถาม วินิจฉัยในธรรมแห่ง ชั้นที่ ๕ อายุคนะ ๑๒ ชาติ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปัจจัยการ ๑๒ สติปฏิฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชนงค์ ๓ มรรคมืองค์ ๘ อันเป็นธรรมที่ทำให้เกิด “ปัญญาวิปัสสนา-วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ” นั่นคือ ผู้ได้กลายเป็นผู้บรรลุข้อปฏิบัติที่ควรบรรลุ โดยเฉพาะในความเป็นอริยบุคคลในเบื้องต้น คือ “โสดาบัน” ด้วยปัญญาทำลายกิเลสสังโยชน์ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) “สักกายทิฏฐิ” คือ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน เช่น เห็นรูป เป็นตน เห็นเวทนาเป็นตน เป็นต้น (๒) “วิจิกิจฉา” คือ ความลังเลสงสัย ความลังเลไม่ตกลงได้ ความไม่แน่ใจ ความสงสัย ความเคลือบแคลงในกุศลธรรมทั้งหลาย ความลังเลเป็นเหตุให้ไม่แน่ใจในปฏิบัติเครื่องดำเนินของตน และ (๓) “สีลัพพตปรามาส” คือ ความถือมั่นศีลพรต ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยศีลและวัตร นั่นคือ ถือว่าเพียงประพฤติศีลและวัตรให้เคร่งครัดก็พอที่จะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ไม่ต้องอาศัยสมาธิและปัญญาก็ตาม ถือศีลและวัตรทิ้งมลายหรืออย่างมลายก็ตาม หรือ ความถือศีลพรต โดยสักว่าทำตามๆ กันไปอย่างมลาย หรือโดยนิยมน่ากลัวว่าสักคี่สิทธิ์ ไม่เข้าใจความหมายและความมุ่งหมายที่แท้จริง ความเชื่อถือสักคี่สิทธิ์ด้วยเข้าใจว่าจะมีได้ด้วยศีลหรือพรตอย่างนี้ล้วนธรรมดามวิสัย ในกิเลสสังโยชน์ทั้ง ๓ ดังกล่าวนี้นั้น ย่อมทำให้ “ทิฏฐิ” ถูกทำลายสิ้นไปด้วยในเบื้องต้นเช่นกัน คือ ความถือมั่น ความติดมั่น ความยึดมั่น ในตัวตน ที่เรียกว่า “อัสสสุตทิฏฐิ” หมายถึง ความเห็นว่าเป็นเพียง ความเห็นว่ามีอัตตาและโลกซึ่งเที่ยงแท้ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อตตานิเวส-อตตานุทิฏฐิ” ซึ่งจัดเป็น “ภวตัณหา” คือ ความทะยานอยากในภพอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นความเห็นถือผิดที่นำไปสู่ “มิฉนาทิฏฐิ” ที่ทำให้เกิดข้อความสงสัย ความเคลือบแคลงในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่สามารถเข้าถึง “สมาธิธรรม ๕” [ปราโมทย์-ปีติ-ปีติสัทธา-สุข-สมาธิ] ได้ นั่นคือ ไม่เกิด “รูปฌาน ๔” และ “โสดาปัตติมัลลัญญาณ” ซึ่งต้องประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานแห่งอธิจิตต์ ได้แก่ (๑) สัมมวาายามะ (๒) สัมมาสติ และ (๓) สัมมาสมาธิ ฉะนั้นผู้คงแก่เรียน ผู้สดับฟังมากในอริยธรรม จึงเป็นการเริ่มต้นแห่งอริยะที่ถูกตองนั่นเอง.

บทความที่ ๔๗ ประจำปี ๒๕๕๘ – อธิษฐานแห่งอัสสสุตวาปุลชนผู้ไม่ได้สติ

เมื่อพิจารณาถึงการปฏิบัติภาวนาธรรมนั้น ต่างก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดปัญญาที่เห็นสภาวะหรือธรรมตามที่เป็นจริง คือ การพัฒนาภูมิจิตให้ปราศจากกิเลสตัณหาทั้งหลาย รวมทั้งอกุศลธรรมทั้งปวง โดยย่อหมายถึง การทำจิตให้เป็นสมาธิ เริ่มต้นจาก “รูปฌาน ๔” หมายถึง ฌานมีรูปธรรมเป็นอารมณ์, ฌานที่เป็นรูปาวจร ได้แก่ (๑) “ปฐมฌาน” สหระคด้วย “วิตก-วิจารณ์-ปีติ-สุข-เอกัคคตา” อันทำให้จิตปราศจากนิวรณ์ นั่นคือ กามฉันทะ-พยาบาท-ถีนมিতตะ-อุทธัจจกุกกุจจะ-วิจิกิจฉา-อวิชชา-อโรติ-อกุศลธรรมทั้งปวง (๒) “ทุติยฌาน” สหระคด้วย “ปีติ-สุข-เอกัคคตา” (๓) “ตติยฌาน” สหระคด้วย “สุข-เอกัคคตา” และ (๔) “จตุตถฌาน” สหระคด้วย “อุเบกขา-เอกัคคตา” ฉะนั้น ผู้ที่เข้าถึงรูปฌานได้จึงมีชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจระดับชีวิตใน “รูปาวจรภูมิ” คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป ระดับจิตใจที่ปรารถนาธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ได้ฌานหรือผู้อยู่ในรูปภพทั้ง ๑๖ ชั้น ซึ่งเป็นระดับจิตที่เหนือกว่าผู้ทรงศีลให้บริสุทธิ์ใน “กามาวจรภูมิ” คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในกาม ระดับจิตใจที่ยังปรารถนากามเป็นอารมณ์ คือยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ ระดับจิตใจของสัตว์ในกามภพทั้ง ๑๑ ชั้น แต่ถ้าบุคคลนั้น มีความอดทนหมั่นเพียรยิ่งขึ้น ก็เจริญฌานสมาบัติใน “อรูปฌาน ๔” หมายถึง ฌานมีรูปธรรมเป็นอารมณ์ คือ “อรูปฌาน” ฌานของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน ฌานของอรูปพรหม ได้แก่ (๑) “อากาสนัญญาตนะ” คือ ฌานอันกำหนดอากาสคือช่องว่างหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ หรือภพของผู้เข้าถึงฌานนี้ (๒) “วิญญาณัญญาตนะ” คือ ฌานอันกำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ หรือภพของผู้เข้าถึงฌานนี้ (๓) “อาภิญญัญญาตนะ” คือ ฌานอันกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไรเป็นอารมณ์ หรือภพของผู้เข้าถึงฌานนี้ และ (๔) “เนวสัญญานาสัญญาตนะ” คือ ฌานอันเข้าถึงภาวะมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่ หรือภพของผู้เข้าถึงฌานนี้ ฉะนั้น ผู้ที่เข้าถึงรูปฌานได้นั้น จึงมีระดับจิตใน “อรูปาวจรภูมิ” คือ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป ระดับจิตใจที่ปรารถนาธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ได้รูปฌาน หรือผู้อยู่ในรูปภพทั้ง ๔ ชั้น แต่อย่างไรก็ตาม ถ้ามีความเพียรอดทนในการพัฒนาจิตไปภพภูมิที่สูงยิ่งขึ้นไปอีก ก็สามารถบรรลุถึงภูมิในชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจ ระดับชีวิต ชื่อว่า “โลกุตตรภูมิ” คือ ชั้นที่พ้นจากโลก ระดับแห่งโลกุตตรธรรม ระดับจิตใจของพระอริยเจ้าอันพ้นแล้วจากโลกียภูมิ ๓ ข้างต้น ชื่อนี้ในบาลีที่มา เรียกว่า “อปริยาปนภูมิ” คือ ชั้นที่ไม่นับเนื่องในวัฏฏะ “วิวัฏฏะ” หรือระดับที่ไม่ถูกจำกัดอยู่โดยปราศจากความถือมั่น ดิคมั่น ยึดมั่น ในขั้นทั้งปวง ที่เรียกว่า “อุปทานขั้น ๕” เพราะฉะนั้น การเข้าถึง “โลกุตตรภูมิ” ได้นั้น เป็นการอาศัยทั้งอำนาจแห่งสมาธิ คือ “รูปฌาน ๔” ในเบื้องต้น และ “อรูปฌาน ๔” ในอันดับถัดไป และการอาศัยอำนาจแห่งปัญญา คือ “วิปัสสนาญาณ-ปัญญาวิปัสสนา” ทั้งหมด นั่นคือ “ปัญญาตรัสรู้จตุรยัสัจ” ด้วยเหตุนี้ เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมพิจารณาระดับขั้นของจิตตนเองและของผู้อื่นนั้น จิตย่อมอยู่ในภูมิใดภูมิหนึ่งใน ๔ ภูมิดังกล่าวนี้ (๑) “กามาวจรภูมิ” (๒) “รูปาวจรภูมิ” (๓) “อรูปาวจรภูมิ” (๔) “โลกุตตรภูมิ” โดยมีความมุ่งมั่นพัฒนาตนเองให้บรรลุถึง “โลกุตตรภูมิ” ให้ได้เป็นที่สุด

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึง “ผู้คน-นรชน-ปุถุชน-สามัญชน” โดยทั่วไป ผู้ปฏิบัติสัทธินในภพปัจจุบันย่อมอยู่ในภูมิจิต ที่เรียกว่า “กามาจรภูมิ” ก่อน ที่ประกอบด้วยทั้งกุศลธรรมและอกุศลธรรม เมื่อมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายัง ย่อมเจริญก้าวหน้าไปสู่ภูมิทั้ง ๓ ที่เหลือ นั่นคือ การกลายเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเป็นอริยบุคคลขั้นสูงสุด ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ไม่พบแสงสว่างแห่งอริยมรรค เป็นผู้อับโชคที่จะได้พบกับพระธรรมขององค์ตถาคต ไม่มีโอกาสได้ฟังธรรมวิเศษในพระศาสนา ทั้งที่อยู่ในฐานะ “โณยบุคคล” คือ “ผู้ควรรู้” ซึ่งเรียกว่า “อัครปุถุชน-ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ” [อสุตฺตวา ปุถุชฺชโณ] โดยแสดงนัยต่อไปนี้ (๑) ผู้ควรรู้ไม่ได้สดับ เพราะไม่มีการศึกษาเล่าเรียนและไม่มีการบรรลุด (๒) ผู้ที่ชื่อว่าไม่มีการศึกษา ทำการปฏิเสธอัตตานุทิฎฐิ เพราะปราศจากการเล่าเรียน การสอบถามและการวินิจฉัย ในขั้น ๓ ชาติ อายุตนะ ๕ ัจจะ ปัจจัย การ และ สติปัญญา เป็นต้น (๓) ผู้ที่ชื่อว่าไม่บรรลุด เพราะไม่บรรลุดข้อปฏิบัติที่ควรบรรลุด และ (๔) ชื่อว่าเป็นโณยบุคคลผู้ไม่ได้สดับ เพราะไม่มีการศึกษาและการบรรลุด อนึ่ง อาจหมายถึง ผู้ไม่มีโอกาสเข้าถึงภาวะอันยอดเยี่ยม หรือสิ่งที่ยอดเยี่ยม ที่เรียกว่า “อนุตตรियะ ๖” ได้แก่

- (๑) “ทัตสนาอนุตตรियะ” คือ การเห็นอันเยี่ยม ได้แก่ การเห็นพระตถาคต และตถาคตสาวก รวมถึงสิ่งทั้งหลายที่จะให้เกิดความเจริญองกามแห่งจิตใจ
- (๒) “สวานาอนุตตรियะ” คือ การฟังอันเยี่ยม ได้แก่ การสดับธรรมของพระตถาคต และตถาคตสาวก
- (๓) “ลาภานาอนุตตรियะ” คือ การได้อันเยี่ยม ได้แก่ การได้ศรัทธาในพระตถาคตและตถาคตสาวก หรือการได้อริยทรัพย์
- (๔) “ลิกขานาอนุตตรियะ” คือ การศึกษาอันเยี่ยม ได้แก่ การฝึกอบรมในอริสัจ อริจิตต์ และอริปัญญา
- (๕) “ปาริจรียนาอนุตตรियะ” คือ การบำเรออันเยี่ยม ได้แก่ การบำรุงรับใช้พระตถาคต และตถาคตสาวก
- (๖) “อนุสสทานาอนุตตรियะ” คือ การระลึกอันเยี่ยม ได้แก่ การระลึกถึงพระตถาคต และตถาคตสาวก

โดยสรุปคือ “การเห็น-การฟัง-การได้-การศึกษา-การช่วยรับใช้-และ-การรำลึก” ที่จะเป็นไปได้เพื่อความบริสุทธิ์ ล่วงพ้น โสกะปริเทวะ ดับสูญทุกข์โทมนัส เพื่อการบรรลุดุญชธรรม ทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน ฉะนั้น ผู้ที่มีโอกาสเข้าถึง “อนุตตรियะ ๖” ได้นั้น นับว่าเป็นผู้โชคดี แต่จะเกิดปัญญาเห็นธรรมได้หรือไม่ นั่น ก็ขึ้นกับภูมิปัญญาของแต่ละบุคคลที่คิดจะลงมือประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ถึงแม้จะอยู่ใกล้พระอริยเจ้า เข้าใจพระธรรมได้ดีหมด แต่ก็ไม่ได้ลงมือปฏิบัติจริง ก็ไร้ประโยชน์ที่จะเกิดแก่ตนเอง แต่สำหรับ “อัครปุถุชน-ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ” นั้น ย่อมเป็นผู้มีความยึดมั่นในความเห็นผิด “มิจฉาทิฎฐิ” มัวเมาในความเป็นตัวตน ความอยากอยู่ ความอยากมี ตามแนวคิดที่สพรคด้วย “ภวตัณหา” เพราะความไม่รู้จริงใน “อริยสัจธรรม” ทั้ง ๔ ประการอันประเสริฐ ได้แก่ (๑) ทุกขอริยสัจ (๒) ทุกขสมุทัยอริยสัจ (๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ และ (๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ที่เรียกสามัญว่า “ทุกข-สมุทัย-นิโรธ-มรรค” ซึ่งหมายถึง “อวิชา ๔” จนรวมถึง “อวิชา ๘” คือ ความไม่รู้จริงใน “อริยสัจ ๔” ๑ ความไม่รู้จริงในกาลทั้ง ๓ คือ “อัทธา ๓” ๑ ความไม่รู้จริงใน “ปฏิจสงฺมุปบาท ๑๒” ๑ ฉะนั้น ผู้ที่ถูก “มิจฉาทิฎฐิ” ครอบงำจิตใจอยู่ตลอดเวลา นั้น จึงเป็นปุถุชนผู้มี “โสกะ-ปริเทวะ-ทุกขะ-โทมนัสสะ-อุปายาสะ” เป็นธรรมดา ย่อมไม่สามารถเจริญปัญญาให้เห็น

ธรรมทั้งหลายตามเป็นจริงได้ คำว่า “**ทวิปฏิ**” หมายถึง ความเห็นผิด เป็นความคิดที่ผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง นั่นคือ “**วิปลาส ๔**” หรือความลำเอียง นั่นคือ “**อคติ ๔**” อันเป็นที่มาแห่ง “**ทวิปฏิ ๒-ทวิปฏิ ๓-ที่สุด ๒ อย่าง**” ดังรายละเอียดเพิ่มเติมต่อไปนี้

“**วิปลาส ๔**” หมายถึง **ความรู้เห็นคลาดเคลื่อน ความรู้เข้าใจผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง** ฉะนั้น ความวิปลาส มี ๓ ระดับ ดังนี้

- (๑) “**สัญญาวิปลาส**” คือ สัญญาแห่งความทรงจำคลาดเคลื่อน หมายถึงผิดพลาดจากความเป็นจริง เช่น คนตกใจเห็นเชือกเป็นงู
- (๒) “**จิตตวิปลาส**” คือ จิตในปัจจุบันคลาดเคลื่อน ความคิดผิดพลาดจากความเป็นจริง เช่น คนบ้าคิดเอาหญ้าเป็นอาหาร
- (๓) “**ทวิปฏิวิปลาส**” คือ ทวิปฏิคลาดเคลื่อน ความเห็นผิดพลาดจากความเป็นจริง โดยเฉพาะเชื่อถือไปตามสัญญาวิปลาส หรือจิตตวิปลาสนั้น เช่น มีสัญญาวิปลาสเห็นเชือกเป็นงู แล้วเกิดทวิปฏิวิปลาสเชื่อหรือลงความเห็นว่าที่บริเวณนั้นมีงูชุก หรือมีจิตตวิปลาสว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นต้องมีผู้สร้าง จึงเกิดทวิปฏิวิปลาสว่า แผ่นดินไหวเพราะเทพเจ้าบันดาล

วิปลาส ๓ ระดับนี้ ที่เป็นพื้นฐาน เป็นไปใน ๔ ด้าน คือ “**บ้ำเต็มขั้น-สติแตก**” ได้แก่

- (๑) วิปลาสในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง
- (๒) วิปลาสในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นสุข
- (๓) วิปลาสในสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน ว่าเป็นตัวตน
- (๔) วิปลาสในสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม

“**อคติ ๔**” หมายถึง **ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง** ได้แก่

- (๑) “**ฉันทาคติ**” คือ ลำเอียงเพราะชอบ
- (๒) “**โทศาคติ**” คือ ลำเอียงเพราะชัง
- (๓) “**โมหาคติ**” คือ ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา
- (๔) “**ภยาคติ**” คือ ลำเอียงเพราะกลัว

“**ทวิปฏิ ๒**” หมายถึง **ความเห็น ความเห็นผิด** ได้แก่

- (๑) “**อัสสตทวิปฏิ**” คือ ความเห็นว่าเที่ยง ความเห็นว่ามื้อตตาและโลกซึ่งเที่ยงแท้ยั่งยืนคงอยู่ตลอดไป
- (๒) “**อูจเฉททวิปฏิ**” คือ ความเห็นว่าขาดสูญ ความเห็นว่ามื้อตตาและโลกซึ่งจักพินาศขาดสูญหมดสิ้นไป

“ทิฏฐิ ๔” หมายถึง ความเห็น ความเห็นผิด ได้แก่

- (๑) “อภิกิริยทิฏฐิ” คือ ความเห็นว่าไม่เป็นอันทำ เห็นว่าการกระทำไม่มีผล
- (๒) “อเหตุกทิฏฐิ” คือ ความเห็นว่าไม่มีเหตุ เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีเหตุปัจจัย
- (๓) “นัตถิกทิฏฐิ” คือ ความเห็นว่าไม่มี เห็นว่าไม่มีการกระทำหรือสภาวะที่จะกำหนดเอาเป็นหลักได้

“ที่สุต ๒ อย่าง-อันตา ๒” หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด ผิดพลาดไปจากทางอันถูกต้อง คือ “มัชฌิมาปฏิปทา” ได้แก่

- (๑) “กามสุขัลลิกานุโยค” คือ การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข
- (๒) “อัตตกิลมณานุโยค” คือ การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง การบีบคั้นทรมานตนให้เดือดร้อน

เมื่อมี “ทิฏฐิ” ครอบงำจิตใจ กลุ่มมรุมจิตใจ เหนียวรั้งจิตใจ ให้ครุ่นคิด ยึดมั่น คิดมั่น ถือมั่น อยู่แต่กับเรื่องความเป็นเจ้าของแห่งตัวตนของตนที่เป็นใหญ่ คือ อยู่ใต้อำนาจของ (๑) “อวิชา” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในช่วงอดีต ส่งผลถึงเวทนาในช่วงปัจจุบันและ (๒) “ตัณหา” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในช่วงปัจจุบัน ส่งผลถึงชรามระณะในช่วงอนาคต ในอรรถว่า “มูล ๒” คือ กิเลสที่เป็นตัวมูลเหตุ ซึ่งกำหนดเป็นจุดเริ่มต้นในวงจรแต่ละช่วง แต่อกุศลธรรมดังกล่าวนี้ เป็น “สังขตะ-สังขตธรรม-สังขาร-สังขารธรรม” คือ สิ่งที่ปรุงแต่งด้วยปัจจัยโดย “สัตตเจตนา ๖” [ความปรารถนาในการปรุงแต่งในอินทริยทั้ง ๖ = ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย-ใจ] ในการปรุงแต่งกรรมภพทั้งหลายที่ (๑) เกิดขึ้น-อุปาทกณะ (๒) ตั้งอยู่-ฐิติขณะ (๓) ดับเสื่อมไป-ภังคขณะ โดยนัยแห่งธรรมเนียมทั้ง ๓ คือ (๑) มีความไม่เที่ยง ปราภฏ (๒) มีความแปรปรวน ปราภฏ (๓) มีความเป็นอนัตตา ปราภฏ ซึ่งเป็นไปตาม “กฎธรรมชาติ ๒” ได้แก่ (๑) ปฏิจจสมุปบาท ๑๒-ปัจจยาการ ๑๒ [อิทัปปัจจยการ-ตตต-ปัจจย ๑๔-มหาปฏิฐาน = ภาวะที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นของมันอย่างนั้นเอง คือเป็นไปตามเหตุปัจจัย] กับ (๒) ไตรลักษณ์ตามอรรถแห่งสามัญลักษณ์ทั้ง ๓ คือ “อนิจจตา-ทุกขตา-อนัตตตา” ภาวะดังกล่าวแห่งสังขตธรรมดังกล่าวนี้ ทำให้เกิด “ปัญญาเห็นธรรม” ด้วย “การทำโยนิโสมนสิการ” คือ การคิดที่ถูกวิธีด้วยเหตุผลแห่งความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้งหลายด้วยอุบายวิธีที่แยบคายในความนึกคิดในใจ ที่ประกอบด้วย ๒ วิธี คือ (๑) “อนุโลมปฏิจจสมุปบาท” คือ การคิดที่ครอบคลุมในขอบเขตของปัญญาที่สืบสาวได้ทั้งกระบวนการคิดจากต้นเหตุจนไปถึงปลายเหตุอันเป็นผล คือ “เห็นสาเหตุแห่งทุกข์แห่งสมุทัยสังข์” เช่น อวิชาเป็นสาเหตุของทุกข์ และ (๒) “ปฏิโลมปฏิจจสมุปบาท” คือ การคิดที่ย้อนจากการเห็นผลไปสู่ต้นเหตุซึ่งเป็นการคิดในทางแก้ไขปัญหาหรือทุกข์ คือ “การดับทุกข์แห่งนิโรธสังข์” เช่น ดับอวิชาต้นเหตุแห่งทุกข์คือการดับทุกข์ ซึ่งต้องเกิดความเห็นความเข้าใจที่ถูกต้อง โดยธรรม “สัมมาทิฏฐิ” ที่ประกอบด้วย “ปัจจธรรมแห่งกาลทั้ง ๓ [อัทธา ๓]-ญาณ ๓ = ความหยั่งรู้-ปริชาหยั่งรู้” ดังนี้

“ญาณ ๓” หมายถึง ความหยั่งรู้–ปรีชาหยั่งรู้–ปัญญาคมชัด อันเกิดจาก “อัปนาสมาธิ” เป็นสมาธิที่แน่วแน่ ปราศจากนิเวศกิเลสทั้งหลายดีแล้ว ซึ่งประกอบด้วยองค์ของฌาน ๒ คือ (๑) อุเบกขา กับ (๒) เอกัคคตาแห่งสมาธิ เพราะอรรถว่า “จตุตถฌาน–ฌานที่ ๔” ได้แก่

- (๑) “อดีตังสญาณ” – ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีต รู้อดีตและสวาทาเหตุปัจจัยอันต่อเนื่องมาได้
- (๒) “อนาคตังสญาณ” – ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคต รู้อนาคต หยั่งผลที่จะเกิดสืบต่อไปได้
- (๓) “ปัจจุปัณนังสญาณ” – ญาณหยั่งรู้ส่วนปัจจุบัน รู้ปัจจุบัน กำหนดได้ถึงองค์ประกอบและเหตุปัจจัยของเรื่องที่เป็นไปอยู่

ฉะนั้น ความนึกคิดโดยชอบแห่ง “สัมมาทิฐิ” นี้ จะเกิดในภูมิที่ถูกต้อง โดยเกิดปัญญาเห็นธรรมตามเป็นจริง “ยถาภูตญาณทัสสนะ” ต้องเห็นด้วยตาที่เป็นปัญญารอบรู้ถึง “ปัจจัยธรรม–ปฏิจสมุပ္ป็นนธรรม” คือ ธรรมแห่งเหตุปัจจัยทั้งหลายที่เกิดขึ้นและดับเสื่อมไปพร้อมๆ กัน ดังนี้

(๑) “อัทธา ๓” คือ กาล ๓ ได้แก่

- ๑) อดีต–อดีตอัทธานะ ๒ = อวิชา–สังขาร
- ๒) ปัจจุบัน–ปัจจุบันอัทธานะ ๘ = วิญญาณ–นามรูป–สพายตนะ–ผัสสะ–เวทนา–ตัณหา–อุปาทาน–ภพ
- ๓) อนาคต–อนาคตอัทธานะ ๒ =ชาติ–ชรามรณะ {โสกะ–ปริเทวะ–ทุกข–โทมนัส–อุปายาส}

(๒) “สังเขป ๔–สังคหะ ๔” คือ ช่วง หมวด หรือ กลุ่ม ๔ ได้แก่

- ๑) อดีตเหตุ = อวิชา–สังขาร
- ๒) ปัจจุบันผล = วิญญาณ–นามรูป–สพายตนะ–ผัสสะ–เวทนา
- ๓) ปัจจุบันเหตุ = ตัณหา–อุปาทาน–ภพ
- ๔) อนาคตผล = ชาติ–ชรามรณะ พร้อมด้วย โสกะ–ปริเทวะ–ทุกข–โทมนัส–อุปายาส

(๓) “สนธิ ๓” คือ ขั้วต่อ ระหว่างสังเขปหรือช่วงทั้ง ๔ ได้แก่

- ๑) ระหว่าง อดีตเหตุ กับ ปัจจุบันผล
- ๒) ระหว่าง ปัจจุบันผล กับ ปัจจุบันเหตุ
- ๓) ระหว่าง ปัจจุบันเหตุ กับ อนาคตผล

(๔) “วิญญะ ๓” คือ องค์ประกอบที่หมุนเวียนต่อเนื่องกันของภวจักร หรือ สังสารจักร ได้แก่

- ๑) “กิเลสวิญญ์” = วงจรกิเลส ประกอบด้วย อวิชา–ตัณหา–อุปาทาน
- ๒) “กรรมวิญญ์” = วงจรกรรม ประกอบด้วย สังขาร–กรรมภพ
- ๓) “วิปากวิญญ์” = วงจรวิปาก ประกอบด้วย วิญญาณ–นามรูป–สพายตนะ–ผัสสะ–เวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปปรากฏที่เรียกว่า “อุปบัติตภพ–ภพ” ชาติ–ชรามรณะ {โสกะ–ปริเทวะ–ทุกข–โทมนัส–อุปายาส}

(๕) “อาการ ๒๐” คือ องค์ประกอบแต่ละอย่าง อันเป็นคู่มือของลือ จำแนกตามส่วนเหตุ และส่วนผล ได้แก่

- ๑) อดีตเหตุ ๕ = อวิชา-สังขาร-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ
- ๒) ปัจจุบันผล ๕ = วิญญาณ-นามรูป-สพายตนะ-ผัสสะ-เวทนา
- ๓) ปัจจุบันเหตุ ๕ = อวิชา-สังขาร-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ
- ๔) อนาคตผล ๕ = วิญญาณ-นามรูป-สพายตนะ- ผัสสะ-เวทนา

(๖) “มูล ๓” คือ กิเลสที่เป็นตัวมูลเหตุ ซึ่งกำหนดเป็นจุดเริ่มต้นในวงจรแต่ละช่วง ได้แก่

- ๑) “อวิชา” เป็นจุดเริ่มต้นในช่วงอดีต ส่งผลถึง เวทนา ในช่วงปัจจุบัน
- ๒) “ตัณหา” เป็นจุดเริ่มต้นในช่วงปัจจุบัน ส่งผลถึง ชรา-มรณะ ในช่วงอนาคต

นอกจากนี้ ยังต้องสหจรตประกอบด้วย “กัมมัสสกตาปัญญา-กัมมัสสกตาญาณ” [ความรู้ว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตัว] อันเป็น “ปัญญาสามัญ” พิจารณาหยั่งรู้ ความรู้เข้าใจหลักเหตุผลถูกต้องอย่างสามัญ คือ ความรู้จักว่าทุกคนเป็นเจ้าของแห่งกรรมของตน ซึ่งสืบเนื่องมาจากความเลื่อมใส ความศรัทธา ความปลงใจเชื่ออย่างมีเหตุผลด้วย “อธิโมกข์” แต่ถ้าพิจารณาด้วย “วิปัสสนาปัญญา” ที่กำหนดรู้ความจริงแห่งไตรลักษณ์ ย่อมเป็น “อธิปัญญา-ปัญญาอันยิ่ง” [เพราะประกอบด้วย สัมมาทิฐิ คือ รู้อริยสัจ ๔ อตถา ๓ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ – สัมมาสังกัปปะ คือ มี กุศลวิตก ๓ ได้แก่ เนกขัมมะ อพยบาท อวิหิงสา หรือถึงพร้อมด้วย กุศลธรรมบถ ๑๐ ได้แก่ กายสุจริต ๓ วชิสุจริต ๔ มโนสุจริต ๓] คือ ปัญญาที่ที่ประกอบด้วย “อนุปัสสนา ๓ แห่งไตรลักษณ์” ดังนี้

- (๑) “อนิจจานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “ชวนปัญญา” [ปัญญาเร็ว] ให้บริบูรณ์
- (๒) “ทุกขานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นสภาพแห่งทุกข์ ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “นิพเพทธิปัญญา” [ปัญญาทำลายกิเลส] ให้บริบูรณ์
- (๓) “อนัตตานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ซึ่งบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยัง “มหาปัญญา” [ปัญญามาก] ให้บริบูรณ์

ด้วยเหตุนี้ “กัมมัสสกตาปัญญา” ที่โยงไปให้มองเห็นทุกขที่เนื่องด้วย “วิภูฏะ-สงสารวิภูฏ” [การหลุดพ้นจากสังขารทั้งหลาย หรืออุปาทานชั้นในชั้น ๕ = ชั้นวินิมุต-วิภูฏะ-นิพพาน] หรือแม้กระทั่งความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งจะเป็นปัจจัยหนุนให้ก้าวไปในอริยมรรค [มรรค ๘-มัคคญาณ กับอริยมรรคมีองค์ ๘] ย่อมเป็น “อธิปัญญา” [ภาวนามยปัญญา] ที่เกิดจาก “โยนิโสมนสิการ” อันสืบเนื่องในตน คือ “จิตตามยปัญญา” กับความรู้ที่เกิดจากการสดับฟังจากผู้รู้และอริยบุคคลทั้งหลาย ผู้เป็นกัลยาณมิตรแห่ง “ปรโตโฆสะ” คือ “สุตมยปัญญา” เพราะฉะนั้น “อัมชปุณฺชนแห่งอัสสสุตวาปุณฺชน” ผู้ควรรู้ ผู้ไม่ได้สดับพระธรรมอันพิเศษแห่งอริยมรรค เพราะถูก “ทิฐิ” ครอบงำนั้น จึงไม่เกิด “ปัญญาเห็นธรรม-

ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ” คือ ความรู้เห็นตามเป็นจริงด้วยปัญญา โดยนัยความหมายแห่งทฤษฎีที่ว่า

“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมคว่อมมีความดับเป็นธรรมดา”

ปัญญาดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นปัญญาที่ความจริงตามที่เป็นจริงด้วย “กฏธรรมชาติ” ทั้ง ๔ ประการ ได้แก่ (๑) “อริยสัจ ๔” คือ “ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค” (๒) “อัทธา ๓” คือ “อดีตอัทธานะ-อนาคตอัทธานะ-ปัจจุปันอัทธานะ” อันเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานในกาลทั้ง ๓ (๓) “ปฏิจสุมุปบาท ๑๒” คือ “อวิชา-สังขาร-วิญญาน-นามรูป-สฬายตนะ-ผัสสะ-เวทนา-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ-ชาติ-ชรา-มรณะ” และ (๔) “สามัญลักษณะแห่งไตรลักษณ์” คือ “อนิจจลักษณะ-ทุกขลักษณะ-อนัตตลักษณะ” ฉะนั้น องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในตนดังกล่าวนี้ เป็นปัญญาแห่ง “จินตามยญาณ-จินตามยปัญญา” ด้วยการเจริญ “โยนิโสมนสิการ” กับ “สุตมยญาณ-สุตมยปัญญา” ด้วยการเจริญ “ปรโตโมสะ” ที่สดับจากพระอริยสงฆ์หรืออริยบุคคล หรือด้วยการศึกษาค้นคว้าจนเกิดการบรรลุในธรรมเหล่านั้นอย่างแท้จริงโดยชอบ โดยธรรมทั้งหลายนั้น ได้ถึงคราวอวสานสิ้นความสงสัย นั่นคือ “กังขาวิตรณวิสุทธิ” (ข้อ ๔ ในวิสุทธิ ๗) หมายถึง ความหมดจดแห่งญาณเป็นเหตุข้ามพ้นความสงสัย ความบริสุทธิ์ขั้นที่ทำให้กำจัดความสงสัยได้ คือ กำหนดรู้ปัจจัยแห่งนามรูปได้แล้วจึงสิ้นสงสัยในกาลทั้ง ๓ จัดเป็นขั้นกำหนดสมุทัยสัจ หรือเกิดจากการเจริญ “ปัจจัยปริคคญาณ” (ข้อ ๒ ในญาณ ๑๖-โสฬสญาณ เรียกอีกอย่างว่า “กังขาวิตรณญาณ-สัมมัญญิตินญาณ”) ซึ่งข้อนี้ตรงกับ “ธรรมฐิติญาณ” คือ ปัญญาหยั่งรู้ความดำรงคงตัวแห่งธรรม หรือความตั้งอยู่แน่นอนแห่งกฏธรรมดา หรือ “ยถาภูตญาณ” คือ ความรู้ตามความเป็นจริง รู้ตามที่มันเป็น หรือ “สัมมาทสสนะ” คือ ความนึกคิดที่ปลูกฝังความเห็นชอบโดยสร้างเสริม “สัมมาทิฏฐิ” แต่ในทางตรงกันข้าม การเกิด “มิจฉาทิฏฐิ” นั้น เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องพิจารณาให้เห็นความจริงที่เป็นคุณลักษณะอาการของ “อัมชปุลฺลชนผู้ไม่ได้ระดับธรรมวิเศษ” (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๒ - หน้าที่ 1-35 FILE 69) ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค
เล่มที่ ๗ ภาคที่ ๒

มหาวรรค ทิฏฐิกถา ว่าด้วยทิฏฐิ

[๒๕๔] ที่ตั้งแห่งทิฏฐิเท่าไร ความก่อกำเนิดแห่งทิฏฐิเท่าไร ทิฏฐิเท่าไร ความถือผิดแห่งทิฏฐิเท่าไร ความถอนที่ตั้งแห่งทิฏฐิเป็นไฉน ทิฏฐิคือความลบล้างด้วยความถือผิดเท่าไร

ถามว่า ที่ตั้งแห่งทิฏฐิเท่าไร ตอบว่า ที่ตั้งแห่งทิฏฐิ ๘ ถามว่าความก่อกำเนิดแห่งทิฏฐิเท่าไร ตอบว่า ความก่อกำเนิดแห่งทิฏฐิ ๑๘ ถามว่า ทิฏฐิเท่าไร ตอบว่า ทิฏฐิ ๑๖ ถามว่า ความถือผิดแห่งทิฏฐิเท่าไร ตอบว่า ความถือผิดแห่งทิฏฐิ ๑๓๐ ถามว่า ความถอนที่ตั้งแห่งทิฏฐิเป็นไฉน ตอบว่า โสคาปัตติมรรคเป็นเครื่องถอนที่ตั้งแห่งทิฏฐิ

[๒๕๕] คำว่า “**ทิฏฐิ**” คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดเท่าไร

ตอบว่า “**ทิฏฐิ**” [ในขันธ ๕] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งรูปว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “**ทิฏฐิ**” คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “**ทิฏฐิ**” [ในอายตนะภายใน ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ว่านั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “**ทิฏฐิ**” [ในอายตนะภายนอก ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา

[๒๕๖] “**ทิฏฐิ**” [ในวิญญาณ ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิด ซึ่งจักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “**ทิฏฐิ**” [ในผัสสะ ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งจักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัสว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “**ทิฏฐิ**” [ในเวทนา ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งจักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา

[๒๕๗] “**ทิฏฐิ**” [ในสัญญา ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งรูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ธรรมสัญญา ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “**ทิฏฐิ**” [ในเจตนา ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งรูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ธรรมสัญญาเจตนา ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “**ทิฏฐิ**” [ในตัณหา ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งรูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธรรมตัณหา ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “**ทิฏฐิ**” [ในวิตก ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งรูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ธรรมวิตก ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “**ทิฏฐิ**”

[ในวิจารณ์ ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งรูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โผฏฐัพพวิจารณ์ ธรรมวิจารณ์ ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา

[๒๕๘] “ทิฏฐิ” [ในชาตุ ๖] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาธาตุ วิญญาณธาตุ ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “ทิฏฐิ” [ในกถิก ๑๐] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งปฐวิกถิก อาโปกถิก เตโชกถิก วาโยกถิก นิลกถิก ปิตกถิก โลหิตกถิก โอทาทกถิก อากาสกถิก วิญญาณกถิก ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา

[๒๕๙] “ทิฏฐิ” [ในอาการ ๓๒] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังพืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร มันสมอง ศีรษะ ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา

[๓๐๐] “ทิฏฐิ” [ในอายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งจักขายตนะ รูปายตนะ โสตายตนะ สัททายตนะ ฆานายตนะ คันธายตนะ ชิวหายตนะ รสายตนะ กายายตนะ โผฏฐัพพายตนะ มนายตนะ ธรรมายตนะ จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาธาตุ โสตราตุ สัทธาตุ โสทวิญญาณธาตุ ฆานธาตุ คันธธาตุ ฆานวิญญาณธาตุ ชิวหาธาตุ รสธาตุ ชิวหาวิญญาณธาตุ กายธาตุ โผฏฐัพพธาตุ กายวิญญาณธาตุ มโนธาตุ ธรรมธาตุ มโนวิญญาณธาตุ ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา

[๓๐๑] “ทิฏฐิ” [ในอินทรีย์ ๖-อินทรีย์ ๔-อินทรีย์ ๕] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งจักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ โทมนัสสินทรีย์ อุเปกจินทรีย์ สัททินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา

[๓๐๒] “ทิฏฐิ” [ในภพ ๕-รูปฌาน ๔-อปปมัญญา ๔-อรุฌาน ๔] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งกามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ กามภพ รูปภพ สัตถุภพ อสัตถุภพ เนวสัตถุญานาสัตถุญากภ เอกโวการภพ จตุโวการภพ ปัญจโวการภพ ปฐมฌาน ทุคิยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เมตตาเจโตวิมุตติ กรุณาเจโตวิมุตติ มุทิตาเจโตวิมุตติ อุเปกขาเจโตวิมุตติ อากาสนัญญาตนสมาบัติ วิญญาณัญญาตนสมาบัติ อากิญจัญญาตนสมาบัติ เนวสัตถุญานาสัตถุญายตนสมาบัติ ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา

[๓๐๓] “ทิฏฐิ” [ในปฏิจสมุปบาท ๑๒] คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดซึ่งอวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ ชราและมรณะ ว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา “ทิฏฐิ” คือ ความลบล้างด้วยความถือผิดอย่างนี้

[๓๐๔] “ที่ตั้งแห่งทิวทัศน์ ๘” เป็นไฉน (๑) แม้อันที่ทั้งหลายก็เป็นที่ตั้งแห่งทิวทัศน์ (๒) แม้อวิชชา (๓) ผัสสะ (๔) สัญญา (๕) วิตก (๖) อโยนิโสมนสิการ (๗) มิตรชั่ว (๘) เสียงแต่ที่อื่น ทุกอย่างเป็นที่ตั้งแห่งทิวทัศน์

อันที่ทั้งหลายเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ชื่อว่าเป็นที่ตั้งแห่งทิวทัศน์ เพราะอรรถว่าเป็นที่อาศัยตั้งขึ้น แม้อันที่ทั้งหลายก็เป็นที่ตั้งแห่งทิวทัศน์อย่างนี้ ... อวิชชา... ผัสสะ... สัญญา... วิตก... อโยนิโสมนสิการ... มิตรชั่ว... เสียงแต่ที่อื่น ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัย ชื่อว่าเป็นที่ตั้งแห่งทิวทัศน์ เพราะอรรถว่าเป็นที่อาศัยตั้งขึ้น แม้เสียงแต่ที่อื่นก็เป็นที่ตั้งแห่งทิวทัศน์อย่างนี้ ที่ตั้งแห่งทิวทัศน์ ๘ เหล่านี้

[๓๐๕] “ความกลม่อมแห่งทิวทัศน์ ๑๘” เป็นไฉน “ทิวทัศน์” คือ ทิวทัศน์คตะ ทิวทัศน์รชฏ ทิวทัศน์กันดาร ทิวทัศน์เป็นเสี้ยนหนาม ทิวทัศน์วิบัติ ทิวทัศน์เป็นสังโยชน์ ทิวทัศน์เป็นลูกศร ทิวทัศน์เป็นความคับแคบ ทิวทัศน์เป็นเครื่องกังวล ทิวทัศน์เป็นเครื่องผูกพัน ทิวทัศน์เป็นเหว ทิวทัศน์เป็นอนุสัย ทิวทัศน์เป็นเหตุให้เดือดร้อน ทิวทัศน์เป็นเหตุให้เร่าร้อน ทิวทัศน์เป็นเครื่องร้อยรัด ทิวทัศน์เป็นเครื่องยึดมั่น ทิวทัศน์เป็นเหตุให้ถือผิด ทิวทัศน์เป็นเหตุให้ลุ่มคลำ ความกลม่อมแห่งทิวทัศน์ ๑๘ เหล่านี้

[๓๐๖] “ทิวทัศน์ ๑๖” เป็นไฉน คือ อัสดาททิวทัศน์ [เห็นผิดในความยินดี] ๑ อัสดาททิวทัศน์ ๑ มิจฉาททิวทัศน์ ๑ สักกายทิวทัศน์ ๑ สัสสตทิวทัศน์อันมีสักกายะเป็นวัตถุ ๑ อจเจททิวทัศน์อันมีสักกายะเป็นวัตถุ ๑ อันตคาทิกทิวทัศน์ ๑ ปุพพันตานุทิวทัศน์ ๑ อปรันตานุทิวทัศน์ ๑ สังโยชนิกาทิวทัศน์ ๑ ทิวทัศน์อันผูกพันด้วยมานะว่าเป็นเรา ๑ ทิวทัศน์อันผูกพันด้วยมานะว่าของเรา ๑ ทิวทัศน์อันสัมปยุตด้วยอัตตวาทะ ๑ ทิวทัศน์อันสัมปยุตด้วยโลกวาทะ ๑ ภาททิวทัศน์ ๑ วิภาททิวทัศน์ ๑ ทิวทัศน์ ๑๖ เหล่านี้

[๓๐๗] “อัสดาททิวทัศน์” มีความถือผิดด้วยอาการเท่าไร อัสดาททิวทัศน์... มิจฉาททิวทัศน์... สักกายทิวทัศน์... สัสสตทิวทัศน์อันมีสักกายะเป็นวัตถุ... อจเจททิวทัศน์อันมีสักกายะเป็นวัตถุ... อันตคาทิกทิวทัศน์... ปุพพันตานุทิวทัศน์... อปรันตานุทิวทัศน์... สังโยชนิกาทิวทัศน์... ทิวทัศน์อันกางกั้นด้วยมานะว่าเรา... ทิวทัศน์อันกางกั้นด้วยมานะว่าของเรา... ทิวทัศน์อันสัมปยุตด้วยโลกวาทะ... ภาททิวทัศน์... วิภาททิวทัศน์มีความถือผิดด้วยอาการเท่าไร

[๓๐๘] “อัสดาททิวทัศน์” มีความถือผิดด้วยอาการ ๓๕ อัสดาททิวทัศน์... ๒๐ มิจฉาททิวทัศน์... ๑๐ สักกายทิวทัศน์... ๒๐ สัสสตทิวทัศน์อันมีสักกายะเป็นวัตถุ... ๑๕ อจเจททิวทัศน์อันมีสักกายะเป็นวัตถุ... ๕ อันตคาทิกทิวทัศน์... ๕๐ ปุพพันตานุทิวทัศน์... ๑๘ อปรันตานุทิวทัศน์... ๔๔ สังโยชนิกาทิวทัศน์... ๑๘ ทิวทัศน์อันกางกั้นด้วยมานะว่าเรา... ๑๘ ทิวทัศน์อันกางกั้นด้วยมานะว่าของเรา... ๑๘ ทิวทัศน์อันปฏิสังยุตด้วยอัตตวาทะ... ๒๐ ทิวทัศน์อันปฏิสังยุตด้วยโลกวาทะ... ๘ ภาททิวทัศน์... ๑๕ วิภาททิวทัศน์ มีความถือผิดด้วยอาการ ๑๕

[๓๐๙] “อัสดาททิวทัศน์มีความถือผิดด้วยอาการ ๓๕” เป็นไฉน “ทิวทัศน์” คือ ความลุ่มคลำด้วยถือความผิดว่า สุข โสมนัสอาศัยรูปใดเกิดขึ้น นี่เป็น “อัสดาทะ” [ความยินดี] แห่งรูป ทิวทัศน์ไม่ใช่อัสดาทะ อัสดาทะมิใช่ทิวทัศน์ ทิวทัศน์เป็นอย่างหนึ่ง อัสดาทะเป็นอย่างหนึ่ง ทิวทัศน์และอัสดาทะ นี้ท่านกล่าวว่าอัสดาททิวทัศน์ อัสดาททิวทัศน์เป็นมิจฉาททิวทัศน์ เป็นทิวทัศน์วิบัติ บุคคลผู้ประกอบด้วยทิวทัศน์วิบัตินั้น เป็นผู้มีทิวทัศน์วิบัติ บุคคลผู้มีทิวทัศน์วิบัติ ไม่ควรเสพ

ไม่ควรคบ ไม่ควรนั่งใกล้ ซ้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นมีทิฏฐิมาก ทิฏฐิใดระคะใด ระคะไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิไม่ใช่ระคะ ทิฏฐิเป็นอย่างหนึ่ง ระคะเป็นอย่างหนึ่ง ทิฏฐิและระคะ นี้ท่านกล่าวว่า “ทิฏฐิระคะ” บุคคลผู้ประกอบด้วยทิฏฐินั้นและระคะนั้น เป็นผู้ยึดในทิฏฐิระคะ ท่านที่ให้ในบุคคลผู้ยึดในทิฏฐิระคะ เป็นทาน ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ซ้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นมีทิฏฐิมาก อัสสาททิฏฐิเป็นมิจจาทิฏฐิ บุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยมิจจาทิฏฐิ มีคติเป็น ๒ คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อนึ่ง บุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยมิจจาทิฏฐิ สมาทาน กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ให้บริบูรณ์ตามที่ทิฏฐิ ธรรมทั้งปวง คือ เจตนา ความปรารถนา ความตั้งใจ และสังขารเหล่านั้น ย่อมเป็นไปเพื่อผลที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ เพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ ซ้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นมีทิฏฐิมาก เปรียบเหมือนพืชสะเดา พืชบวบขม หรือ พืชน้ำเต้าขม ที่เขาฝังลงในแผ่นดินเปียก อาศัยรสแผ่นดินและรสน้ำ พืชทั้งปวงนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นของมีรสขม รสปร่า ไม่เป็นสาระ ซ้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสะเดาเป็นต้นนั้นมีพืชเลว ฉันทใด บุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยมิจจาทิฏฐิ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน สมาทานกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ให้บริบูรณ์ตามที่ทิฏฐิ ธรรมทั้งปวงคือเจตนา ความปรารถนา ความตั้งใจ และสังขารเหล่านั้น ย่อมเป็นไปเพื่อผลที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ เพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ ซ้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นมีทิฏฐิมาก อัสสาททิฏฐิเป็นมิจจาทิฏฐิ “ทิฏฐิ” คือ ทิฏฐิตะ ทิฏฐิรทัญญู ทิฏฐิกันตาร ทิฏฐิเป็นเสียนหนาม ทิฏฐิวิบัติ ทิฏฐิเป็นสังโยชน์ ทิฏฐิเป็นลูกศร ทิฏฐิเป็นความคับแค้น ทิฏฐิเป็นเครื่องกังวล ทิฏฐิเป็นเครื่องผูกพัน ทิฏฐิเป็นเหว ทิฏฐิเป็นอนุสัย ทิฏฐิเป็นเหตุให้เดือดร้อน ทิฏฐิเป็นเหตุให้เร่าร้อน ทิฏฐิเป็นเครื่องร้อยรัด ทิฏฐิเป็นเครื่องยึดมั่น ทิฏฐิเป็นเหตุให้ถือผิด “ทิฏฐิ” เป็นเหตุให้ถือผิดและลบล้ำ

[๓๑๐] “ทิฏฐิ” คือ ความลบล้ำด้วยความถือผิดว่า สุข โสมนัส อาศัยเวทนา สัญญา สังขาร วิญญูณ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ธรรมารมณ จักขุวิญญูณ โสตวิญญูณ ฆานวิญญูณ ชิวหา วิญญูณ กายวิญญูณ มโนวิญญูณ จักขุสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนาใดเกิดขึ้น นี้เป็นอัสสาทะแห่งมโนสัมผัสสชาเวทนา ทิฏฐิไม่ใช่อัสสาทะ อัสสาทะไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิเป็นเหตุให้ถือผิดและลบล้ำ ความเกี่ยวข้องแห่งจิตอันทิฏฐิคุ้มรุม เป็นมิจจาทิฏฐิซึ่งจัดเป็นอัสสาททิฏฐิด้วยอาการ ๑๘ นี้

[๓๑๑] สังโยชน์และทิฏฐิมียู่ สังโยชน์แต่มิใช่ทิฏฐิมียู่ “สังโยชน์และทิฏฐิ” เป็นไฉน ความลบล้ำด้วยสักกายทิฏฐิ สักกายทิฏฐิและสีลัพพตปรามาส เหล่านี้เป็นสังโยชน์และทิฏฐิ “สังโยชน์แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ” เป็นไฉน กามราคสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์ มานสังโยชน์ วิกิจจาสังโยชน์ ภวาราคสังโยชน์ อิตสาสังโยชน์ มัจฉริยสังโยชน์ อนุสัยสังโยชน์ อวิชชาสังโยชน์ เหล่านี้เป็นสังโยชน์แต่มิใช่ทิฏฐิ “อัสสาททิฏฐิ” มีความถือผิดด้วยอาการ ๑๕ เหล่านี้

[๓๑๒] “อัตตานุทิฏฐิ” มีความถือผิดด้วยอาการ ๒๐ เป็นไฉน

ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับในโลกนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้า ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้เห็นสัปบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัปบุรุษ ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตนบ้าง เห็นตนว่ามีรูปบ้าง เห็นรูปในตนบ้าง เห็นตนในรูปบ้าง ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตนเอง เห็นตนว่ามีวิญญาณบ้าง เห็นวิญญาณในตนบ้าง เห็นตนในวิญญาณบ้าง

[๓๑๓] ปุถุชนย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นปฐวิกสิต โดยความเป็นตน คือ ย่อมเห็นปฐวิกสิตและตนไม่เป็นสองว่า ปฐวิกสิตอันใด เราก็อันนั้น เราอันใดปฐวิกสิตก็อันนั้น เปรียบเหมือนเมื่อประทีป น้ำมันกำลังลุกโพลงอยู่ บุคคลเห็นเปลวไฟและแสงสว่างไม่เป็นสองว่า เปลวไฟอันใด แสงสว่างก็อันนั้น แสงสว่างอันใด เปลวไฟก็อันนั้น ฉนั้นใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นปฐวิกสิต โดยความเป็นตน คือ ย่อมเห็นปฐวิกสิตและตนไม่เป็นสองว่า ปฐวิกสิตอันใด เราก็อันนั้น เราอันใด ปฐวิกสิตก็อันนั้น “ทิฏฐิ” คือ ความลูปคล้ำด้วยความถือผิด ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง ทิฏฐิและวัตถุนี้เป็นอัตตานุทิฏฐิมิรูปเป็นวัตถุที่ ๑ อัตตานุทิฏฐิเป็นมิจจาทิฏฐิ เป็นทิฏฐิวิบัติ บุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยอัตตานุทิฏฐิ ย่อมมีคติเป็นสอง ฯลฯ เหล่านี้เป็นสัง โยชน แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นอาโปกสิต เตโชกสิต วาโยกสิต นิลกสิต ปิตกสิต โลหิตกสิต โอทาทกสิต โดยความเป็นตน คือ ย่อมเห็นโอทาทกสิตและตนไม่เป็นสองว่า โอทาทกสิตอันใด เราก็อันนั้น เราอันใด โอทาทกสิตก็อันนั้น เปรียบเหมือนเมื่อประทีปน้ำมันกำลังลุกโพลงอยู่ บุคคลเห็นเปลวไฟและแสงสว่างไม่เป็นสองว่า เปลวไฟอันใด แสงสว่างก็อันนั้น แสงสว่างอันใด เปลวไฟก็อันนั้น ฉนั้นใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉนั้นเหมือนกัน ฯลฯ ย่อมเห็นโอทาทกสิตและตนไม่เป็นสอง ทิฏฐิ คือ ความลูปคล้ำด้วยความถือผิด ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง ทิฏฐิและวัตถุนี้เป็นอัตตานุทิฏฐิมิรูปเป็นวัตถุที่ ๑ อัตตานุทิฏฐิเป็นมิจจาทิฏฐิ เป็นทิฏฐิวิบัติ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสัง โยชน แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ บุคคลย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตนอย่างนี้

[๓๑๔] ปุถุชนย่อมเห็นตนว่ามีรูปอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้แลเป็นตัวตนของเรา แต่ตัวตนของเรานี้ฉนั้นมิรูปด้วยรูปนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นตนว่ามีรูป เปรียบเหมือนต้นไม้มีเงา บุรุษพึงพูดถึงต้นไม้เช่นนั้นว่า นี้ต้นไม้ นี้เงา ต้นไม้เป็นอย่างหนึ่ง เงาเป็นอย่างหนึ่ง แต่ต้นไม้มีเงาแลมีเงาด้วยเงา นี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นต้นไม้ว่ามีเงา ฉนั้นใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้แลเป็นตัวตนของเรา แต่ตัวตนของเรานี้ฉนั้นมิรูปด้วยรูปนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นตนว่ามีรูป “ทิฏฐิ” คือ ความลูปคล้ำด้วยความถือผิด ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง ทิฏฐิและวัตถุนี้เป็นอัตตานุทิฏฐิ มิรูป

เป็นวัตถุที่ ๒ อัตตานุทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้ เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ปุถุชนย่อมเห็นตนว่ามีรูป
อย่างนี้

[๓๑๕] ปุถุชนย่อมเห็นรูปในตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้
แลเป็นตัวตนของเรา ก็แลในตัวตนนี้มีรูปเช่นนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นรูปในตน เปรียบเหมือนดอกไม้มีกลิ่น
หอม บุรุษพึงพูดถึงดอกไม้เช่นนั้นอย่างนี้ว่า นี้ดอกไม้ นี้กลิ่นหอม ดอกไม้อย่างหนึ่ง กลิ่นหอมอย่างหนึ่ง แต่
กลิ่นหอมนี้มันแลมีอยู่ในดอกไม้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นกลิ่นหอมในดอกไม้ ฉนใด บุรุษบางคนในโลกนี้ก็
ฉนนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตน เขาย่อมมีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้
แลเป็นตัวตนของเรา ก็แลในตัวตนนี้มีรูปเช่นนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นรูปในตน “ทิฏฐิ” คือ ความลุ่มคลำด้วย
ความถือผิด ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ ฯลฯ นี้เป็นอัตตานุทิฏฐิมิรูปเป็นวัตถุที่ ๓ อัตตานุทิฏฐิเป็น
มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ปุถุชนย่อมเห็นรูปในตนอย่างนี้

[๓๑๖] ปุถุชนย่อมเห็นตนในรูปอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้
แลเป็นตัวตนของเรา แต่ตัวตนของเรานั้นมันมีอยู่ในรูปนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นตนในรูป เปรียบเหมือนแก้วมณี
ที่ใส่ไว้ในขวด บุรุษพึงพูดถึงแก้วมณีนั้นอย่างนี้ว่า นี้แก้วมณี นี้ขวด แก้วมณีเป็นอย่างหนึ่ง ขวดเป็นอย่าง
หนึ่ง แต่แก้วมณีนั้นมันแลมีอยู่ในขวดนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นแก้วมณีในขวด ฉนใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็
ฉนนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้แล
เป็นตัวตนของเรา แต่ตัวตนของเรานั้นมันแลมีอยู่ในรูปนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นในรูป “ทิฏฐิ” คือ ความลุ่มคลำ
ด้วยความถือผิด ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง ทิฏฐิและวัตถุนี้เป็น
อัตตานุทิฏฐิ มิรูปเป็นวัตถุที่ ๔ อัตตานุทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้ เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ปุถุชน
ย่อมเห็นรูปในตนอย่างนี้

[๓๑๗] ปุถุชนย่อมเห็นเวทนาโดยความเป็นตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นจักขุสัมผัสสชาเวทนา... มโนสัมผัสสชาเวทนา โดยความเป็นตน คือ ย่อม
เห็นมโนสัมผัสสชาเวทนาและตนไม่เป็นสองว่า มโนสัมผัสสชาเวทนาอันใด เราก็อันนั้น เรอันใด มโน
สัมผัสสชาเวทนาจ์อันนั้น เปรียบเหมือนเมื่อประทีปน้ำมันลุกโพลงอยู่ บุคคลย่อมเห็นเปลวไฟและแสง
สว่างไม่เป็นสองว่า เปลวไฟอันใด แสงสว่างก็อันนั้น แสงสว่างอันใด เปลวไฟก็อันนั้น ฉนใด บุคคลบางคน
ในโลกนี้ก็ฉนนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นมโนสัมผัสสชาเวทนา โดยความเป็นตน คือ ย่อมเห็นมโนสัมผัสสชา
เวทนาและตนไม่เป็นสองว่า มโนสัมผัสสชาเวทนาอันใดเราก็อันนั้น เรอันใดมโนสัมผัสสชาเวทนาจ์อัน
นั้น “ทิฏฐิ” คือ ความลุ่มคลำด้วยความถือผิด ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็น
อย่างหนึ่ง ทิฏฐิและวัตถุ นี้เป็นอัตตานุทิฏฐิมิเวทนาเป็นวัตถุที่ ๑ อัตตานุทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็น
สังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ปุถุชนย่อมเห็นเวทนา โดยความเป็นตนอย่างนี้

[๓๑๘] ปุถุชนย่อมเห็นตนว่ามีเวทนาอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นสัญญา สังขาร วิญญาณ รูป โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา แต่ว่าตัวตนของเรานี้ นั้นแลมีเวทนาด้วยเวทนานี้ ดังนี้ ชื่อว่า เห็นตนว่ามีเวทนา เปรียบเหมือนต้นไม้มีเงา บุรุษพึงพูดถึงต้นไม้เช่นนั้นว่า นี้ต้นไม้ นี้เงา ต้นไม้เป็นอย่างหนึ่ง เงาเป็นอย่างหนึ่ง แต่ว่าต้นไม้เช่นนั้นแลมีเงาด้วยเงานี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นต้นไม้มีเงา ฉนฺได บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉนฺไดนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นสัญญา สังขาร วิญญาณ รูป โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา แต่ตัวตนของเรานี้ นั้นแลมีเวทนาด้วยเวทนานี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นตนว่ามีเวทนา “ทิฏฐิ” คือ ความลุ่มคล้ำด้วยความถือผิด ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง ทิฏฐิและวัตถุนี้เป็นอัตตานุทิฏฐิมิเวทนาเป็นวัตถุที่ ๒ อัตตานุทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ปุถุชนย่อมเห็นตนว่ามีเวทนาอย่างนี้

[๓๑๙] ปุถุชนย่อมเห็นเวทนาในตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นสัญญา สังขาร วิญญาณ รูป โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา ก็และในตัวตนนี้มีเวทนานี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นเวทนาในตน เปรียบเหมือนดอกไม้มีกลิ่นหอม บุรุษพึงพูดถึงดอกไม้เช่นนั้นว่า นี้ดอกไม้ นี้กลิ่นหอม ดอกไม้เป็นอย่างหนึ่ง กลิ่นหอมเป็นอย่างหนึ่ง แต่กลิ่นหอมมีอยู่ในดอกไม้ นั่นนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นกลิ่นหอมในดอกไม้ ฉนฺได บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉนฺไดนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นสัญญา สังขาร วิญญาณ รูป โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา ก็และในตัวตนนี้มีเวทนา ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นเวทนาในตน “ทิฏฐิ” คือ ความลุ่มคล้ำด้วยความถือผิด ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ ฯลฯ นี่เป็นอัตตานุทิฏฐิมิเวทนาเป็นวัตถุที่ ๑ อัตตานุทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ปุถุชนย่อมเห็นเวทนาในตนอย่างนี้

[๓๒๐] ปุถุชนย่อมเห็นตนในเวทนาอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นสัญญา สังขาร วิญญาณ รูป โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา แต่ว่าตัวตนของเรานี้ นั้นแลมีอยู่ในเวทนานี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นตนในเวทนา เปรียบเหมือน ฯลฯ ชื่อว่า ย่อมเห็นแก้วมณีในขวด ฉนฺได บุคคลบางคนในโลกนี้ ก็ฉนฺไดนั้นเหมือนกัน... ชื่อว่า ย่อมเห็นตนในเวทนา ทิฏฐิ คือความลุ่มคล้ำด้วยความถือผิด ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง ทิฏฐิและวัตถุนี้เป็นอัตตานุทิฏฐิมิเวทนาเป็นวัตถุที่ ๔ อัตตานุทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ปุถุชนย่อมเห็นตนในเวทนาอย่างนี้

[๓๒๑] ปุถุชนย่อมเห็นสัญญาโดยความเป็นตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นจักขุสัมผัสสชาตสัญญา... มโนสัมผัสสชาตสัญญา โดยความเป็นตน คือ ย่อมเห็นมโนสัมผัสสชาตสัญญาและตนไม่เป็นสองว่า มโนสัมผัสสชาตสัญญาอันใด เราก็อันนั้น เราอันใด มโนสัมผัสสชาตสัญญาอันนั้น เปรียบเหมือนเมื่อประทีปน้ำมันลุกโพลงอยู่ บุคคลย่อมเห็นเปลวไฟและแสง

สว่างไม่เป็นสอง . . . ฉันทิบุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นมโนสัมผัสสชาตัญญาและ
ตนไม่เป็นสองว่า มโนสัมผัสสชาตัญญาอันใด เราก็อันนั้น เราอันใด มโนสัมผัสสชาตัญญาอันนั้น “ทัญญา”
คือ ความถูกลำด้วยความคิด ทัญญาไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทัญญา ทัญญาเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง นี้
เป็นอตตานุทัญญา มีสัจญาเป็นวัตถุที่ ๑ อตตานุทัญญาเป็นมิจจาทัญญา ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทัญญา
ปุถุชนย่อมเห็นสัจญาโดยความเป็นตนอย่างนี้

[๓๒๒] ปุถุชนย่อมเห็นตนว่ามีสัจญาอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นสังขาร วิญญาณ รูป เวทนา โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้แล
เป็นตัวตนของเรา แต่ว่าตัวตนของเรานี้มันแลมีสัจญาด้วยสัจญานี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นตนว่ามีสัจญาเปรียบ
เหมือนต้นไม้มีเงา... ชื่อว่า ย่อมเห็นต้นไม้ว่ามีเงา ฉันทิบุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน ย่อมเห็น
สังขาร วิญญาณ รูป เวทนา โดยความเป็นตน... นี้เป็นอตตานุทัญญาที่มีสัจญาเป็นวัตถุที่ ๒ อตตานุทัญญาเป็น
มิจจาทัญญา ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทัญญา ปุถุชนย่อมเห็นตนว่ามีสัจญาอย่างนี้

[๓๒๓] ปุถุชนย่อมเห็นสัจญาในตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นสังขาร วิญญาณ รูป เวทนา โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้แล
เป็นตัวตนของเรา ก็แลในตัวตนนี้มีสัจญานี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นสัจญาในตน เปรียบเหมือนดอกไม้มีกลิ่น
หอม... ชื่อว่า ย่อมเห็นกลิ่นหอมในดอกไม้ ฉันทิบุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นสังขาร
วิญญาณ รูป เวทนา โดยความเป็นตน... นี้เป็นอตตานุทัญญาที่มีสัจญาเป็นวัตถุที่ ๓ อตตานุทัญญาเป็นมิจจาทัญญา
 ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทัญญา ปุถุชนย่อมเห็นสัจญาในตนอย่างนี้

[๓๒๔] บุคคลย่อมเห็นตนในสัจญาอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นสังขาร วิญญาณ รูป เวทนา โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้เป็น
ตัวตนของเรา แต่ว่าตัวตนของเรานี้มันแลมีอยู่ในสัจญานี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นตนในสัจญา เปรียบเหมือน
แก้วมณีที่เขาใส่ไว้ในขวด... ชื่อว่า ย่อมเห็นแก้วมณีในขวด ฉันทิบุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน
ย่อมเห็นสังขาร วิญญาณ รูป เวทนาโดยความเป็นตน... นี้เป็นอตตานุทัญญาที่มีสัจญาเป็นวัตถุที่ ๔ อตตานุทัญญา
เป็นมิจจาทัญญา ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทัญญา ปุถุชนย่อมเห็นตนในสัจญาอย่างนี้

[๓๒๕] ปุถุชนย่อมเห็นสังขารโดยความเป็นตนอย่างไร ?

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นจักขุสัมผัสสชาเจตนา...มโนสัมผัสสชาเจตนา โดยความเป็นตน คือ ย่อมเห็น
มโนสัมผัสสชาเจตนาและตนไม่เป็นสอง มโนสัมผัสสชาเจตนาอันใด เราก็อันนั้น เราอันใด มโนสัมผัสสชา
เจตนาอันนั้น เปรียบเหมือนเมื่อประทีปน้ำมันกำลังลุกโพลงอยู่ บุคคลย่อมเห็นเปลวไฟและแสงสว่างไม่เป็
สอง. . . ฉันทิบุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นมโนสัมผัสสชาเจตนาโดยความเป็นตน...
นี้เป็นอตตานุทัญญาที่มีสังขารเป็นวัตถุที่ ๑ อตตานุทัญญาเป็นมิจจาทัญญา ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทัญญา
ปุถุชนย่อมเห็นสังขารโดยความเป็นตนอย่างนี้

[๓๒๖] ปุณฺชนย่อมเห็นตนว่ามีสังขารอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นวิญญาณ รูป เวทนา สัญญา โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา แต่ตัวตนของเรานี้มันแลมีสังขารด้วยสังขารนี้ ดังนี้ ชื่อว่าย่อมเห็นตนมีสังขาร เปรียบเหมือนต้นไม้มีเงา บุรุษพึงพูดถึงต้นไม้อย่างนี้... ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นว่าเป็นต้นไม้มีเงาฉันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นวิญญาณ รูป เวทนา สัญญา โดยความเป็นตน... ต้นเป็นอตฺตานุทิกฺขิตฺติมิสังขารเป็นวัตถุที่ ๒ อตฺตานุทิกฺขิตฺติมิสังขารเป็นมิจฺฉาทิกฺขิตฺติมิสังขาร ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฺขิตฺติมิสังขาร ปุณฺชน ย่อมเห็นตนว่ามีสังขารอย่างนี้

[๓๒๗] ปุณฺชนย่อมเห็นสังขารในตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นวิญญาณ รูป เวทนา สัญญา โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา ก็แลในตัวตนนี้มีสังขารเหล่านี้ ดังนี้ ชื่อว่าย่อมเห็นสังขารในตนเปรียบเหมือนดอกไม้มีกลิ่นหอม...ฉันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นวิญญาณ รูป เวทนา สัญญา โดยความเป็นตน... นี่เป็นอตฺตานุทิกฺขิตฺติมิสังขารเป็นวัตถุที่ ๑ อตฺตานุทิกฺขิตฺติมิสังขารเป็นมิจฺฉาทิกฺขิตฺติมิสังขาร ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฺขิตฺติมิสังขาร ปุณฺชน ย่อมเห็นสังขารในตนอย่างนี้

[๓๒๘] ปุณฺชนย่อมเห็นตนในสังขารอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นวิญญาณ รูป เวทนา สัญญา โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา แต่ว่าตัวตนของเรานี้มันแลมีอยู่ในสังขารนี้ ดังนี้ ชื่อว่าย่อมเห็นตนในสังขาร เปรียบเหมือนแก้วมณีที่เขาใส่ไว้ในขวด... ชื่อว่าเห็นแก้วมณีในขวด ฉันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นวิญญาณ รูป เวทนา สัญญา โดยความเป็นตน... นี่เป็นอตฺตานุทิกฺขิตฺติมิสังขารเป็นวัตถุที่ ๔ อตฺตานุทิกฺขิตฺติมิสังขารเป็นมิจฺฉาทิกฺขิตฺติมิสังขาร ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฺขิตฺติมิสังขาร ปุณฺชน ย่อมเห็นตนในสังขารเหล่านี้

[๓๒๙] ปุณฺชนย่อมเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นจักขุวิญญาณ... มโนวิญญาณ โดยความเป็นตน คือ ย่อมเห็นมโนวิญญาณ และตนไม่เป็นสองว่า มโนวิญญาณอันใด เราก็อันนั้น เราอันใด มโนวิญญาณก็อันนั้น เปรียบเหมือนประทีปน้ำมันอันลุกโพลงอยู่ บุคคลย่อมเห็นเปลวไฟและแสงสว่างไม่เป็นสอง... ฉันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นมโนวิญญาณโดยความเป็นตน... นี่เป็นอตฺตานุทิกฺขิตฺติมิสังขารเป็นวัตถุที่ ๑ อตฺตานุทิกฺขิตฺติมิสังขารเป็นมิจฺฉาทิกฺขิตฺติมิสังขาร ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฺขิตฺติมิสังขาร ปุณฺชน ย่อมเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตนอย่างนี้

[๓๓๐] ปุณฺชนย่อมเห็นตนว่ามีวิญญาณอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา แต่ว่าตัวตนของเรานี้มันแลมีวิญญาณด้วยวิญญาณนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นตนว่ามีวิญญาณ เปรียบเหมือนต้นไม้มีเงา... ชื่อว่า ย่อมเห็นต้นไม้ว่ามีเงา ฉันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

ย่อมเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร โดยความเป็นตน นี่เป็นอตตานุทิกฐิมิวินญาณเป็นวัตถุที่ ๒ อตตานุทิกฐิ เป็นมิจจาทิกฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฐิ ปุถุชนย่อมเห็นตนว่ามีวิญญาณอย่างนี้

[๓๓๑] ปุถุชนย่อมเห็นวิญญาณในตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา ก็แลในตัวตนนี้มีวิญญาณ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นวิญญาณในตน เปรียบเหมือนดอกไม้มีกลิ่นหอม...จันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็จันนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร โดยความเป็นตน ... นี่เป็นอตตานุทิกฐิมิวินญาณเป็นวัตถุที่ ๓ อตตานุทิกฐิเป็นมิจจาทิกฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฐิ ปุถุชนย่อมเห็นวิญญาณในตนอย่างนี้

[๓๓๒] ปุถุชนย่อมเห็นตนในวิญญาณอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี่แลเป็นตัวตนของเรา แต่ว่าตัวตนของเรานี้มันแลมีอยู่ในวิญญาณนี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นตนในวิญญาณ เปรียบเหมือนแก้วมณีที่เขาใส่ไว้ในขวด... ชื่อว่า ย่อมเห็นแก้วมณีในขวด จันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็จันนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร โดยความเป็นตน นี่เป็นอตตานุทิกฐิมิวินญาณเป็นวัตถุที่ ๔ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฐิ ปุถุชนย่อมเห็นตนในวิญญาณอย่างนี้ อตตานุทิกฐิมีความถือผิดด้วยอาการ ๒๐ เหล่านี้

[๓๓๓] มิจจาทิกฐิมีความถือผิดด้วยอาการ ๑๐ เป็นไฉน

“ทิกฐิ” คือ ความลบลบล้างความถือผิดแห่งมิจจาทิกฐิอันกล่าวถึงวัตถุอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้ว ไม่มีผล ทิกฐิ ไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิกฐิ ทิกฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง ทิกฐิและวัตถุ นี่เป็นมิจจาทิกฐิมิวินญาณที่ ๑ มิจจาทิกฐิเป็นทิกฐิวิบัติ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฐิ “ทิกฐิ” คือ ความลบลบล้างความถือผิดแห่งมิจจาทิกฐิอันกล่าวถึงวัตถุอย่างนี้ว่า ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มีผล ฯลฯ การเช่นสรวง ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่บุคคลทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ผู้เกิดขึ้นก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สั่งสอนประชุมชนให้รู้ตาม ไม่มีในโลก ทิกฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิกฐิ ทิกฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง ทิกฐิและวัตถุ นี่เป็นมิจจาทิกฐิมิวินญาณที่ ๑๐ มิจจาทิกฐิเป็นทิกฐิวิบัติ ฯลฯ บุรุษบุคคลผู้ประกอบด้วยมิจจาทิกฐิ ย่อมมีคติเป็น ๒ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฐิ มิจจาทิกฐิมีความถือผิดด้วยอาการ ๑๐ เหล่านี้

[๓๓๔] สักกายทิกฐิมีความถือผิดด้วยอาการ ๒๐ เป็นไฉน

ปุถุชนผู้ไม่ได้ศรัทธาแล้วในโลกนี้ มิได้เห็นพระอริยเจ้า ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้เห็นสัพบุรุษไม่ฉลาดในธรรมของสัพบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัพบุรุษ ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตนบ้าง เห็นตนว่ามีรูปบ้าง เห็นรูปในตนบ้าง เห็นตนในรูปบ้าง ย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตนบ้าง เห็นตนว่ามีวิญญาณบ้าง เห็นตนในวิญญาณบ้าง เห็นวิญญาณ

ในตนบ้าง

ปุถุชนย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นปฐวีกสิน ฯลฯ โอทาทกสินโดยความเป็นตน คือ ย่อมเห็นโอทาทกสินและตนไม่เป็นสองว่า โอทาทกสินอันใด เราก็อันนั้น เรานั้นใด โอทาทกสินก็อันนั้น เปรียบเหมือนประทีปน้ำมัน ลูกโพลงอยู่ ฯลฯ ฉนั้นใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉนั้นนั่น เหมือนกัน ย่อมเห็นโอทาทกสินโดยความเป็นตน ทัฎฐิ คือ ความลบลคำด้วยความถือผิด ฯลฯ นี้เป็นสัฎฐกายทัฎฐิมิรูปเป็นวัตถุที่ ๑ สัฎฐกายทัฎฐิเป็นมิจฉาทิฎฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่มิใช่ทัฎฐิ ปุถุชนย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตนอย่างนี้ ฯลฯ สัฎฐกายทัฎฐิมิมีความถือผิดด้วยอาการ ๒๐ เหล่านี้

[๓๓๕] สัฎฐตทัฎฐิมิ สัฎฐกายทัฎฐิเป็นวัตถุ มิมีความถือผิดด้วยอาการ ๑๕ เป็นไฉน

ปุถุชนผู้มิได้สดับในโลกนี้ มิได้เห็นพระอรชยเจ้า... มิได้รับแนะนำในธรรมของสัฎฐบุรุษ ย่อมเห็นตนว่ามีรูปบ้าง เห็นรูปในตนบ้าง เห็นตนในรูปบ้าง เห็นตนว่ามีเวทนาบ้าง เห็นตนว่ามีสัฎฐญาบ้าง เห็นตนว่ามีสังขารบ้าง เห็นตนว่ามีวิญญาณบ้าง เห็นวิญญาณในตนบ้าง เห็นตนในวิญญาณบ้าง

ปุถุชนย่อมเห็นตนว่ามีรูปอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นเวทนา สัฎฐญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตน เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า นี้แลเป็นตัวตนของเรา แต่ตัวตนของเรานั้นนั้นแล มิรูปด้วยรูปนี้ ดังนี้ ชื่อว่าย่อมเห็นตนว่ามีรูป เปรียบเหมือนต้นไม้มีเงา บุรุษพึงพูดถึงต้นไม้เช่นนั้นว่า นี้ต้นไม้ นี้เงา ต้นไม้เป็นอย่างหนึ่ง เงาเป็นอย่างหนึ่ง แต่ว่าต้นไม้เช่นนั้นนั้นแล มีเงาด้วยเงา นี้ ดังนี้ ชื่อว่า ย่อมเห็นต้นไม้ว่ามีเงา ฉนั้นใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉนั้นนั่น เหมือนกันย่อมเห็นเวทนา... โดยความเป็นตน นี้เป็นสัฎฐตทัฎฐิอันมิ สัฎฐกายทัฎฐิเป็นวัตถุที่ ๑ สัฎฐตทัฎฐิเป็นมิจฉาทิฎฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่มิใช่ทัฎฐิ ปุถุชนย่อมเห็นตนว่ามีรูปอย่างนี้ ฯลฯ สัฎฐตทัฎฐิอันมิ สัฎฐกายทัฎฐิเป็นวัตถุ มิมีความถือผิดด้วยอาการ ๑๕ เหล่านี้

[๓๓๖] อจเจททัฎฐิอันมิ สัฎฐกายทัฎฐิเป็นวัตถุ มิมีความถือผิดด้วยอาการ ๑๕ เป็นไฉน

ปุถุชนผู้มิได้สดับในโลกนี้ มิได้เห็นพระอรชยเจ้า... มิได้รับแนะนำในธรรมของสัฎฐบุรุษ ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตน เห็นเวทนาโดยความเป็นตน เห็นสัฎฐญาโดยความเป็นตน เห็นสังขารโดยความเป็นตน เห็นวิญญาณโดยความเป็นตน

ปุถุชนย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตนอย่างไร

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเห็นปฐวีกสิน ฯลฯ โอทาทกสินโดยความเป็นตน คือ ย่อมเห็นโอทาทกสินและตนไม่เป็นสองว่า โอทาทกสินอันใด เราก็อันนั้น เรานั้นใด โอทาทกสินก็อันนั้น เปรียบเหมือนเมื่อประทีปน้ำมันลูกโพลงอยู่ ฯลฯ นี้เป็นอจเจททัฎฐิอันมิ สัฎฐกายทัฎฐิเป็นวัตถุที่ ๑ อจเจททัฎฐิเป็นมิจฉาทิฎฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่มิใช่ทัฎฐิ ปุถุชนย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตนอย่างนี้ ฯลฯ อจเจททัฎฐิอันมิ สัฎฐกายทัฎฐิเป็นวัตถุ มิมีความถือผิดด้วยอาการ ๑๕ เหล่านี้

[๓๓๗] อันตคาหิกทิกฐิมีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นไฉน

ทิกฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชิพอันนั้น สรีระก็อันนั้น ชิพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีก สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่เป็นอีก สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หามิได้ ย่อมถือผิดด้วยอาการเท่าไร ทิกฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกเที่ยง ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ ฯลฯ ทิกฐิอันถือเอาที่สุดว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หามิได้ ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕

[๓๓๘] ทิกฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกเที่ยง ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นไฉน

“ทิกฐิ” คือ ความลบลคำด้วยความถือผิดว่า รูปเป็นโลกและเป็นของเที่ยงทิกฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อันตคาหิกทิกฐิ ทิกฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิกฐิ ทิกฐิและวัตถุ นี้เป็นทิกฐิที่ถือเอาที่สุดว่า โลกเที่ยงที่ ๑ อันตคาหิกทิกฐิเป็นมิจจาทิกฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์แต่ไม่ใช่ทิกฐิ “ทิกฐิ” คือ ความลบลคำด้วยความถือผิดว่า เวทนาเป็นโลกและเป็นของเที่ยง ฯลฯ สัญญาเป็นโลกและเป็นของเที่ยง ฯลฯ สังขารเป็นโลกและเป็นของเที่ยง ฯลฯ วิญญาณเป็นโลกและเป็นของเที่ยง ฯลฯ ทิกฐินั้นถือเอาที่สุด เช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อันตคาหิกทิกฐิ ทิกฐิไม่ใช่วัตถุ... นี้เป็นทิกฐิที่ถือเอาที่สุดว่า โลกเที่ยงที่ ๕ อันตคาหิกทิกฐิเป็นมิจจาทิกฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฐิ ทิกฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกเที่ยงย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เหล่านี้

[๓๓๙] ทิกฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกไม่เที่ยง ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นไฉน

“ทิกฐิ” คือ ความลบลคำด้วยความถือผิดว่า รูปเป็นโลกและเป็นของไม่เที่ยง ทิกฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า อันตคาหิกทิกฐิ ฯลฯ นี้เป็นทิกฐิที่ถือเอาที่สุดว่า โลกไม่เที่ยงที่ ๑ อันตคาหิกทิกฐิเป็นมิจจาทิกฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฐิ ฯลฯ ทิกฐิ คือ ความลบลคำด้วยความถือผิดว่า เวทนาเป็นโลกและเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ สัญญาเป็นโลกและเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารเป็นโลกและเป็นของไม่เที่ยง วิญญาณเป็นโลกและเป็นของไม่เที่ยง ทิกฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อันตคาหิกทิกฐิ อันตคาหิกทิกฐิเป็นมิจจาทิกฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฐิ ทิกฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกไม่เที่ยง ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เหล่านี้

[๓๔๐] ทิกฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกมีที่สุด ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำสิจิเยวแผ่ไปสู่ออกาสนิคหนอย เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า โลกนี้มีที่สุดกลม ดังนี้ เขาจึงมีความสำคัญว่า โลกมีที่สุด “ทิกฐิ” คือ ความลบลคำด้วยความถือผิดว่า ที่ที่แผ่ไปนั้นเป็นวัตถุและเป็นโลก เครื่องที่แผ่ไปนั้นเป็นตนและเป็นโลก ทิกฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อันตคาหิกทิกฐิ ทิกฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิกฐิ ทิกฐิเป็นอย่างหนึ่ง วัตถุเป็นอย่างหนึ่ง ทิกฐิและวัตถุนี้เป็นทิกฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกมีที่สุดที่ ๑ อันตคาหิกทิกฐิเป็นมิจจาทิกฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิกฐิ บุคคลบางคน

ในโลกนี้ ทำสีเหลืองแผ่ไป ทำสีแดงแผ่ไป ทำสีขาวยแผ่ไป ทำแสงสว่างแผ่ไป สู่อวกาศนิดหน่อย เขามีความคิดอย่างนี้ว่า โลกนี้มีที่สุดกลม ดังนี้ เขาจึงมีความสำคัญว่า โลกมีที่สุด ทิฏฐิ คือ ความลบลค่าด้วยความถือผิดว่า ที่ที่แผ่ไปนั้นเป็นวัตถุและเป็นโลก เครื่องที่แผ่ไปนั้นเป็นตนและเป็นโลก ทิฏฐินั้นถือเอาที่สุด เช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อ้นตคาหิกทิฏฐิ ฯลฯ ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกมีที่สุด ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เหล่านี้

[๓๔๑] ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกไม่มีที่สุด ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำสีเขียวแผ่ไปสู่อวกาศอันกว้าง เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า โลกนี้ไม่มีที่สุด หาที่สุดมิได้ ดังนี้ จึงมีความสำคัญว่า โลกไม่มีที่สุด “ทิฏฐิ” คือ ความลบลค่าด้วยความถือผิดว่า ที่ที่แผ่ไปนั้นเป็นวัตถุและเป็นโลก เครื่องที่แผ่ไปนั้นเป็นตนและเป็นโลก ทิฏฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อ้นตคาหิกทิฏฐิ ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ... นี้เป็นทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกไม่มีที่สุดที่ ๑ อ้นตคาหิกทิฏฐิ เป็นมิจจาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำสีเหลือง ทำสีแดง ทำสีขาว ทำแสงสว่าง แผ่ไปสู่อวกาศอันกว้าง เขามีความเห็นอย่างนี้ว่า โลกนี้ไม่มีที่สุด หาที่สุดมิได้ ดังนี้ เขาจึงมีความสำคัญว่า โลกไม่มีที่สุด ทิฏฐิ คือ ความลบลค่าด้วยความถือผิดว่า ที่ที่แผ่ไปนั้นเป็นวัตถุและเป็นโลก เครื่องที่แผ่ไปนั้นเป็นตนและเป็นโลก ทิฏฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อ้นตคาหิกทิฏฐิ ฯลฯ ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกไม่มีที่สุด ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เหล่านี้

[๓๔๒] ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นไฉน ทิฏฐิ คือ ความลบลค่าด้วยความถือผิดว่า รูปเป็นชีพและสรีระ ชีพอันใด สรีระก็อันนั้น ทิฏฐินั้นถือเอาที่สุด เช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อ้นตคาหิกทิฏฐิ ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ... นี้เป็นทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้นที่ ๑ อ้นตคาหิกทิฏฐิเป็นมิจจาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้ สังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ “ทิฏฐิ” คือ ความลบลค่าด้วยความถือผิดว่า เวทนาเป็นชีพและเป็นสรีระ สัญญาเป็นชีพและเป็นสรีระ สังขารเป็นชีพ และเป็นสรีระ วิญญาณเป็นชีพและเป็นสรีระ ชีพอันใด สรีระก็อันนั้น ทิฏฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อ้นตคาหิกทิฏฐิ ฯลฯ ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เหล่านี้

[๓๔๓] ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นไฉน “ทิฏฐิ” คือ ความลบลค่าด้วยความถือผิดว่า รูปเป็นสรีระ ไม่ใช่ชีพ รูปนั้นเป็นสรีระ ชีพเป็นอย่างหนึ่ง สรีระเป็นอย่างหนึ่ง ทิฏฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อ้นตคาหิกทิฏฐิ ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ... นี้เป็นทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่นที่ ๑ อ้นตคาหิกทิฏฐิเป็นมิจจาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ

“ทิฏฐิ” คือ ความลบลค่าด้วยความถือผิดว่า เวทนาเป็นสรีระ ไม่ใช่ชีพ สัญญาเป็นสรีระ ไม่ใช่ชีพ สังขารเป็นสรีระ ไม่ใช่ชีพ วิญญาณเป็นสรีระ ไม่ใช่ชีพ วิญญาณนั้นเป็นสรีระ ชีพเป็นอย่างหนึ่ง สรีระก็เป็นอย่าง

แหละ สัตว์แต่กายแตกแล้วย่อมเป็นอิกก็มี ย่อมไม่เป็นอิกก็มี ทิฏฐินี้ถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า
อันทคาหิกทิฏฐิ ฯลฯ ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่าสัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอิกก็มี ย่อมไม่เป็นอิกก็มี ย่อม
ถือผิดด้วยอาการ ๕ เหล่านี้

[๓๔๗] ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอิกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เป็นอิกก็หาไม่ได้ ย่อม
ถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นไฉน

“ทิฏฐิ” คือ ความลบลบลาคำด้วยความถือผิดว่า รูปต้องตายเป็นธรรมดาในโลกนี้แหละ สัตว์แต่กายแตกแล้วย่อม
เป็นอิกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เป็นอิกก็หาไม่ได้ ทิฏฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อันทคาหิกทิฏฐิ
ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ...นี้เป็นทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า สัตว์เบื้องหน้า แต่ตายแล้วย่อมเป็นอิกก็หาไม่ได้
ย่อมไม่เป็นอิกก็หาไม่ได้ที่ ๑ อันทคาหิกทิฏฐิเป็นมิจจาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ

“ทิฏฐิ” คือ ความลบลบลาคำด้วยความถือผิดว่า เวทนาต้องตายเป็นธรรมดาในโลกนี้แหละ สัญญาต้องตายเป็น
ธรรมดาในโลกนี้แหละ สังขารต้องตายเป็นธรรมดาในโลกนี้แหละ วิญญาณต้องตายเป็นธรรมดาในโลกนี้
แหละ สัตว์แต่กายแตกแล้วย่อมเป็นอิกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เป็นอิกก็หาไม่ได้ ทิฏฐินั้นถือเอาที่สุดเช่นนั้น
เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า อันทคาหิกทิฏฐิ ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ...ทิฏฐิและวัตถุ นี้เป็นทิฏฐิอันถือเอา
ที่สุดว่า สัตว์ เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอิกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เป็นอิกก็หาไม่ได้ที่ ๑ อันทคาหิกทิฏฐิเป็น
มิจจาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเป็น
อิกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เป็นอิกก็หาไม่ได้ ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๕ เหล่านี้ อันทคาหิกทิฏฐิ ย่อมถือผิดด้วยอาการ
๕๐ เหล่านี้

[๓๔๘] ปุพพันตานุทิฏฐิ (ความตามเห็นขั้นส่วนอดีต) ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๑๘ เป็นไฉน
สัสสตทิฏฐิ [ทิฏฐิว่าตนและโลกเที่ยง] ๔ เอกัจจสัสตติกาทิฏฐิ [ทิฏฐิว่าตนและโลกเที่ยงเป็นบางอย่าง] ๔ อัน
ตานันตติกาทิฏฐิ [ทิฏฐิว่าโลกมีที่สุดและหาที่สุดมิได้] ๔ อมราวิกเขปิกาทิฏฐิ [ทิฏฐิซัดสายไม่ตายตัว] ๔
อริจจมุปปันนิกาทิฏฐิ [ทิฏฐิว่าตนและโลกเกิดขึ้นลอย ๆ] ๒ ปุพพันตานุทิฏฐิย่อมถือผิดด้วยอาการ ๑๘
เหล่านี้

[๓๔๙] อปรันตานุทิฏฐิ (ความตามเห็นขั้นส่วนอนาคต) ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๔๔ เป็นไฉน
สัจญิวาททิฏฐิ [ทิฏฐิว่าตนเมื่อตายแล้วมีสัญญา] ๑๗ อสัจญิวาททิฏฐิ [ทิฏฐิว่าตนเมื่อตายแล้วไม่มีสัญญา] ๘
เนวสัจญิวานัสัจญิวาททิฏฐิ [ทิฏฐิว่าตนเมื่อตายแล้วมีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่] ๘ อจเจทวาททิฏฐิ
[ทิฏฐิว่าสัตว์ตายแล้วขาดสูญ] ๗ ทิฏฐิธรรมนิพพานวาททิฏฐิ [ทิฏฐิว่านิพพานเป็นปัจจุบันเป็นธรรมอย่างยิ่ง
ของสัตว์] ๔ อปรันตานุทิฏฐิ ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๔๔ เหล่านี้

[๓๕๐] สังโยชนิกาทิฏฐิ [ทิฏฐิเป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ] ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๑๘ เป็นไฉน

“ทิฏฐิ” คือ ทิฏฐิคตะ ทิฏฐิที่รทกชฎ ฯลฯ ทิฏฐิเป็นเหตุให้ถือผิด ทิฏฐิเป็นเหตุให้ลบลบลาคำ สังโยชนิกาทิฏฐิ ย่อม
ถือผิดด้วยอาการ ๑๘ เหล่านี้

[๓๕๑] ทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่า เป็นเรา ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๑๘ เป็น โฉน
ทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่า ตาเป็นเรา ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ... นี้ เป็นทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะ ว่า
เป็นเราที่ ๑ มานวินิพฺพชาทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิอันกางกั้นด้วย
มานะว่า หูเป็นเรา ฯลฯ จมูกเป็นเรา ฯลฯ ลิ้นเป็นเรา ฯลฯ กายเป็นเรา ฯลฯ ใจเป็นเรา ฯลฯ ธรรมารมณฺ์เป็น
เรา ฯลฯ จักขุวิญญาณเป็นเรา ฯลฯ มโนวิญญาณเป็นเรา ฯลฯ ความลุ่มคล้ำความถือผิดว่าเป็นเรา ทิฏฐิไม่ใช่
วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ... นี้เป็นทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่าเป็นเราที่ ๘ มานวินิพฺพชาทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ
เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่า เป็นเรา ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๑๘ เหล่านี้

[๓๕๒] ทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่า ของเรา ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๑๘ เป็น โฉน
ทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่า ตาของเรา ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ... นี้เป็นทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่า
ของเราที่ ๑ มานวินิพฺพชาทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิอันกางกั้นด้วย
มานะว่า หูของเรา ฯลฯ จมูกของเรา ฯลฯ ลิ้นของเรา ฯลฯ กายของเรา ฯลฯ ใจของเรา ฯลฯ ธรรมารมณฺ์ของ
เรา ฯลฯ จักขุวิญญาณของเรา ฯลฯ มโนวิญญาณของเรา ความลุ่มคล้ำด้วยความถือผิดว่า ของเรา ทิฏฐิไม่ใช่
วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ... นี้เป็นทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่า ของเรา ที่ ๘ มานวินิพฺพชาทิฏฐิเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ
เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่า ของเรา ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๑๘ เหล่านี้

[๓๕๓] ทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาตะปรารภตน ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๒๐ เป็น โฉน
ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับใน โลกนี้ 'ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้า... ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัพบุรุษ ย่อมเห็นรูปโดย
ความเป็นตน เห็นตนว่ามีรูปบ้าง เห็นรูปในตนบ้าง เห็นตนในรูปบ้าง ฯลฯ เห็นเวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ โดยความเป็นตน เห็นตนว่ามีวิญญาณบ้าง เห็นวิญญาณในตนบ้าง เห็นตนในวิญญาณบ้าง ฯลฯ
ปุถุชนมองเห็นรูปโดยความเป็นตนอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมเห็นปฐุวิกสิณ ฯลฯ โอทาทกสิณ โดย
ความเป็นตน คือ ย่อมเห็น โอทาทกสิณและตนไม่เป็นสอง เปรียบเหมือนเมื่อประทีปน้ำมันลุก โพลงอยู่
บุคคลเห็นเปลวไฟ และแสงสว่างไม่เป็นสองฉันใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็นั่นนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็น โอ
ทาทกสิณ โดยความเป็นตน ฯลฯ นี้เป็นทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยอัตตวาตะมีรูปเป็นวัตถุที่ ๑ ทิฏฐิอันปฏิสังขต
ด้วยอัตตวาตะเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาตะปรารภ
ตน ย่อมถือผิด ด้วยอาการ ๒๐ เหล่านี้

[๓๕๔] ทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาตะปรารภโลก ย่อมถือผิดด้วยอาการ ๘ เป็น โฉน
ความลุ่มคล้ำด้วยความถือผิดว่า ตนและโลกเที่ยง เป็นทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาตะปรารภโลก ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ
วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ... นี้เป็นทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาตะปรารภโลกที่ ๑ ทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาตะปรารภโลก
เป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสังโยชน์ แต่ไม่ใช่ทิฏฐิ ความลุ่มคล้ำด้วยความถือผิดว่า ตนและโลกไม่เที่ยง
 ฯลฯ ตนและโลกเที่ยงก็มี ไม่เที่ยงก็มี ตนและโลกเที่ยงก็หามิได้ ไม่เที่ยงก็หามิได้ ตนและโลกมีที่สุด ตนและ
โลกไม่มีที่สุด ตนและโลกมีที่สุดก็มี ไม่มีที่สุดก็มี ตนและโลกมีที่สุดก็หามิได้ ไม่มีที่สุดก็หามิได้ เป็นทิฏฐิ

อันปฏิสังขตด้วยวาทะปรารภโลก ทิฏฐิไม่ใช่วัตถุ วัตถุไม่ใช่ทิฏฐิ... นี้เป็นทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาทะ
ปรารภโลกที่ ๘ ทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาทะปรารภโลกเป็นมิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสัง โขชน แต่ไม่ใช่
ทิฏฐิ ทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาทะปรารภโลกย่อมถือผิดด้วยอาการ ๘ เหล่านี้

[๓๕๕] ความถือผิดด้วยความติดอยู่ เป็นภวทิฏฐิ ความถือผิดด้วยความเล่นเลยไป เป็นวิภวทิฏฐิ อัส
สาททิฏฐิมีความถือผิดด้วยอาการ ๓๕ เป็นภวทิฏฐิเท่าไร เป็นวิภวทิฏฐิเท่าไร อตตานุทิฏฐิ มีความถือผิดด้วย
อาการ ๒๐ เป็นภวทิฏฐิเท่าไร เป็นวิภวทิฏฐิเท่าไร ฯลฯ ทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาทะปรารภโลก มีความถือผิด
ด้วยอาการ ๘ เป็นภวทิฏฐิเท่าไร เป็นวิภวทิฏฐิเท่าไร

อัสสาททิฏฐิมีความถือผิดด้วยอาการ ๓๕ เป็นภวทิฏฐิก็มี เป็นวิภวทิฏฐิก็มี อตตานุทิฏฐิมีความถือผิดด้วย
อาการ ๒๐ เป็นภวทิฏฐิ ๑๕ เป็นวิภวทิฏฐิ ๕ มิจฉาทิฏฐิมีความถือผิดด้วยอาการ ๑๐ เป็นวิภวทิฏฐิทั้งหมด
สักกายทิฏฐิมีความถือผิดด้วยอาการ ๒๐ เป็นภวทิฏฐิ ๑๕ เป็นวิภวทิฏฐิ ๕ สัสสตทิฏฐิอันมีสักกายทิฏฐิเป็น
วัตถุ มีความถือผิดด้วยอาการ ๑๕ เป็นภวทิฏฐิทั้งหมดอุจเฉททิฏฐิอันมีสักกายทิฏฐิเป็นวัตถุ มีความถือผิด
ด้วยอาการ ๕ เป็นวิภวทิฏฐิทั้งหมด ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกเที่ยงมีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นภวทิฏฐิ
ทั้งหมด ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลกไม่เที่ยง มีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นวิภวทิฏฐิทั้งหมด ทิฏฐิอันถือเอา
ที่สุดว่า โลกมีที่สุด มีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นภวทิฏฐิก็มี เป็นวิภวทิฏฐิก็มี ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า โลก
ไม่มีที่สุด มีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นภวทิฏฐิก็มี เป็นวิภวทิฏฐิก็มี ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า ชีพอันนั้น
สรีระอันนั้น มีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นวิภวทิฏฐิทั้งหมด ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็น
อื่น มีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นภวทิฏฐิทั้งหมด ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อม
เป็นอีกก็มี มีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นภวทิฏฐิทั้งหมดทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว
ย่อมไม่เป็นอีก มีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นวิภวทิฏฐิทั้งหมด ทิฏฐิอันถือเอาที่สุดว่า สัตว์เบื้องหน้า แต่
ตายแล้วย่อมเป็นอีกก็มี ย่อมไม่เป็นอีกก็มี มีความถือผิดด้วยอาการ ๕ เป็นภวทิฏฐิก็มี เป็นวิภวทิฏฐิก็มี อปรัน
ตานุทิฏฐิ มีความถือผิดด้วยอาการ ๔๔ เป็นภวทิฏฐิก็มี เป็นวิภวทิฏฐิก็มี สัง โขชนิกาทิฏฐิมีความถือผิดด้วย
อาการ ๑๘ เป็นภวทิฏฐิก็มี เป็นวิภวทิฏฐิก็มี ทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่า เป็นเรามีความถือผิดด้วยอาการ ๑๘
เป็นวิภวทิฏฐิทั้งหมด ทิฏฐิอันกางกั้นด้วยมานะว่าของเรา มีความถือผิดด้วยอาการ ๑๘ เป็นภวทิฏฐิทั้งหมด
ทิฏฐิอันปฏิสังขตด้วยวาทะปรารภตน มีความถือผิดด้วยอาการ ๒๐ เป็นภวทิฏฐิ ๑๕ เป็นวิภวทิฏฐิ ๕ ทิฏฐิ
อันปฏิสังขตด้วยวาทะปรารภโลก มีความถือผิดด้วยอาการ ๘ เป็นภวทิฏฐิก็มี เป็นวิภวทิฏฐิก็มี ทิฏฐิทั้งหมด
เป็นอตตานุทิฏฐิ เป็นมิจฉาทิฏฐิเป็นสักกายทิฏฐิ เป็นอันตคาหิกทิฏฐิ เป็นสัง โขชนิกาทิฏฐิ ทิฏฐิอันปฏิสังขต
ด้วยวาทะปรารภตนเป็นภวทิฏฐิ เป็นวิภวทิฏฐิ จนเหล่าใดยึดถือทิฏฐิ ๒ อย่างนี้ ญาณในนิโรธย่อมไม่มีแก่
ชนเหล่านั้น สัตว์โลกนี้ยึดถือในทิฏฐิใด ก็เป็นผู้มีสัญญาวิปริตเพราะทิฏฐินั้น

[๓๕๖] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ผู้ถูกทิฏฐิ ๒ อย่างกลุ่มรวมแล้ว พวกหนึ่งย่อมติดอยู่ พวกหนึ่ง
ย่อมเล่นเลยไป ส่วนผู้มีจักขุเห็นอยู่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งย่อมติดอยู่อย่างไร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ผู้ชอบภพ ยินดีในภพ บันเทิงอยู่ในภพจิตของเทวดาและมนุษย์ เหล่านี้ย่อมไม่แล่นไป ไม่เสื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในธรรมที่เราแสดงเพื่อความดับภพ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งย่อมติดอยู่อย่างนี้แล

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งย่อมแล่นเลยไปอย่างไร ก็เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งย่อมยึดอัด ระอา เกลียคชังภพ ย่อมยินดีความปราศจากภพว่า ชาวเราเอ๋ย ได้ยินว่าเมื่อใด คนแต่กายแตกไปแล้วย่อมขาดสูญย่อมพินาศ เมื่อนั้น ตนเบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่เป็นอีก เพราะฉะนั้น ความไม่เกิดนี้ละเอียดยุติ ประณีต ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์พวกหนึ่งย่อมแล่นเลยไปอย่างนี้แล

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ส่วนผู้มีจักขุเห็นอยู่อย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลายภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเห็นความเป็นสัตว์ตามความเป็นจริง ครั้นแล้วย่อมปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับความเป็นสัตว์ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ส่วนผู้มีจักขุเห็นอยู่ อย่างนี้แล

ถ้าภิกษุใด เห็นความเป็นสัตว์ตามความเป็นจริงและก้าวล่วงความเป็นสัตว์แล้วย่อมน้อมใจไปในธรรมตามที่เป็นจริง เพื่อความหมดสิ้นแห่งภวตัณหา ภิกษุนั้น กำหนดรู้ ความเป็นสัตว์แล้ว ผู้ปราศจากตัณหา ในภพน้อยภพใหญ่ ย่อมไม่มาสู่ภพใหม่ เพราะความไม่มีแห่งความเป็นสัตว์ ดังนี้

[๓๕๗] บุคคล ๓ จำพวกมีทิฏฐิวิบัติ บุคคล ๓ จำพวกมีทิฏฐิสมบัติ บุคคล ๓ จำพวกเหล่าไหนมีทิฏฐิวิบัติ เดียรถีย์ ๑ สาวกเดียรถีย์ ๑ บุคคลผู้มีทิฏฐิผิด ๑ บุคคล ๓ จำพวกเหล่านั้นมีทิฏฐิวิบัติ

บุคคล ๓ จำพวกเหล่าไหนมีทิฏฐิสมบัติ พระตถาคต ๑ สาวกพระตถาคต ๑ บุคคลผู้มีทิฏฐิชอบ ๑ บุคคล ๓ จำพวกเหล่านั้นมีทิฏฐิสมบัติ

นรชนใด เป็นคนมักโกรธ มักผูกโกรธ มีความลบหลู่ลามก มีทิฏฐิวิบัติ เจ้าเล่ห์ พังรุ้จักนรชนนั้นว่าเป็นคนเลว นรชนใด เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่ลบหลู่คุณท่าน ถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ มีทิฏฐิสมบัติ มีปัญญา พังรุ้จักนรชนนั้นว่า เป็นผู้ประเสริฐ ดังนี้

[๓๕๘] ทิฏฐิวิบัติ ๓ ทิฏฐิสมบัติ ๓

ทิฏฐิวิบัติ ๓ เป็นไฉน ความเห็นวิบัติว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา ทิฏฐิวิบัติ ๓ เหล่านี้

ทิฏฐิสมบัติ ๓ เป็นไฉน ความเห็นอันถูกต้องว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ทิฏฐิสมบัติ ๓ เหล่านี้

[๓๕๙] ทิฏฐิอะไรว่า นั่นของเรา เป็นทิฏฐิเท่าไร ทิฏฐิเหล่านั้นตามถือส่วนสุดอะไร ทิฏฐิอะไรว่า เราเป็นนั่น เป็นทิฏฐิเท่าไร ทิฏฐิเหล่านั้นตามถือส่วนสุดอะไร ทิฏฐิอะไรว่า นั่นเป็นตัวตนของเรา เป็นทิฏฐิเท่าไร ทิฏฐิ

เหล่านั้นตามถือส่วนสุดอะไร

ความเห็นตามขั้นส่วนอดีตว่า นั่นของเรา เป็นทักขิ ๑๘ ทักขิเหล่านั้น ตามถือขั้นส่วนอดีต ความเห็นตาม
ขั้นส่วนอนาคตว่า เราเป็นนั่น เป็นทักขิ ๔๔ ทักขิเหล่านั้นตามถือขั้นส่วนอนาคต อัตตานุทักขิมิวัตถุ ๒๐
ว่า นั่นเป็นตัวตนของเรา เป็นสักกายทักขิ มิวัตถุ ๒๐ ทักขิ ๖๒ โดยมีสักกายทักขิเป็นประธานทักขิเหล่านั้น
ตามถือขั้นทั้งส่วนอดีตและส่วนอนาคต

[๓๖๐] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งถึงความเชื่อแนในเรา ชนเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึงพร้อม
ด้วยทักขิ บุคคล ๕ จำพวกเชื่อแนในธรรมนี้ บุคคล ๕ จำพวกเชื่อแนในภพสุทธาวาส ในธรรมนี้

บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหน เชื่อแนในธรรมนี้ บุคคล ๕ จำพวกนี้ คือ สัตตักขัตตปุรมโสดาบัน ๑ โกลังโก
ลโสดาบัน ๑ เอกพิชิตโสดาบัน ๑ พระสกทาคามี ๑ พระอรหันต์ในปัจจุบัน ๑ เชื่อในธรรมนี้

บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหน เชื่อแนในภพสุทธาวาสในธรรมนี้ บุคคล ๕ จำพวกนี้ คือ อันตรายปรินิพพายี
อนาคามีบุคคล ๑ อุปหัจจปรินิพพายีอนาคามีบุคคล ๑ อสังขารปรินิพพายีอนาคามีบุคคล ๑ สสังขารปรินิพ
พายีอนาคามีบุคคล ๑ อุทรังโสโตกนิภูฐคามีบุคคล ๑ เชื่อแนในภพสุทธาวาส ในธรรมนี้

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ถึงความเชื่อแนในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมด ถึงพร้อมด้วยทักขิ
บุคคล ๕ จำพวกนี้เชื่อแนในธรรมนี้ บุคคล ๕ จำพวกนี้เชื่อแนในภพสุทธาวาสในธรรมนี้

[๓๖๑] คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเลื่อมใสในเราอย่างแน่นแฟ้น บุคคลเหล่านั้น ทั้งหมด
เป็นพระโสดาบัน พระโสดาบันเหล่านั้นรวม ๕ จำพวกนี้ เชื่อแนในธรรมนี้ บุคคล ๕ จำพวกเชื่อแนในภพ
ชั้นสุทธาวาสในธรรมนี้

บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหน เชื่อแนในธรรมนี้ บุคคล ๕ จำพวกนี้ คือ สัตตักขัตตปุรมโสดาบัน ๑... พระ
อรหันต์ในปัจจุบัน ๑ เชื่อแนในธรรมนี้

บุคคล ๕ จำพวกนี้ คือ อันตรายปรินิพพายีอนาคามีบุคคล ๑ ... อุทรังโสโตกนิภูฐคามีบุคคล ๑ เชื่อแนในภพ
สุทธาวาสในธรรมนี้

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเลื่อมใสในเราอย่างแน่นแฟ้น บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นพระ
โสดาบัน พระโสดาบันเหล่านั้น รวมเป็น ๕ จำพวกนี้ เชื่อแนในธรรมนี้ บุคคล ๕ จำพวกนี้ เชื่อแนในภพ
สุทธาวาสในธรรมนี้ ฉะนั้นแล

จบทักขิฎกตา -----

อย่างไรก็ตาม ให้การพิจารณาถึง “**ความถือผิดแห่งทิฏฐิ**” นั้น ให้พิจารณาธรรมต่อไปนี้ อันเป็นปัจจัยธรรมแห่งนามรูปหรือขั้น ๕ ที่เรียกว่า “**อุปาทานขั้น**” ได้แก่ (๑) ขั้น ๕ (๒) อายุขณะภายใน ๖-อินทรีย์ ๖-สพายขณะ (๓) อายุขณะภายนอก ๖-อารมณ ๖ (๔) วิญญาณ ๖ (๕) ผัสสะ ๖ (๖) เวทนา ๖ (๗) สัญญา ๖ (๘) เจตนา ๖ (๙) ตัณหา ๖ (๑๐) วิตก ๖ (๑๑) วิจารณ์ ๖ (๑๒) ธาตุกัมมัฏฐาน (๑๓) อาการ ๓๒-ทวัตติงสาการ (๑๔) อายุขณะ ๑๒ (๑๕) ธาตุ ๑๘ (๑๖) อินทรีย์ ๒๒ (๑๗) ธาตุ ๓ (๑๘) ภพ ๕ (๑๙) ฌาน ๔ (๒๐) อัปปมัญญา ๔ (๒๑) อรูปสมาบัติ ๔ (๒๒) ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ซึ่งธรรมทั้งหมดนี้ ให้พิจารณาตามความเป็นจริงตาม “**กฏธรรมชาติ ๕**” หมายถึง การอธิบายถึงธรรมชาติที่แท้จริงของนามรูปแห่งเบญจขั้นที่มีกิเลสตัณหาครอบงำจิตใจอันแสดงออกเป็นเจตนาที่ปรุงแต่งกรรมทั้งหลาย ได้แก่ (๑) “**ธรรมนิยาม ๓**” คือ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ๑ สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ ๑ ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ๑ (๒) “**สังขตลักษณะ ๓**” คือ ความเกิดขึ้นปรากฏ ๑ ความดับสลายปรากฏ ๑ เมื่อตั้งอยู่ ความแปรปรากฏ ๑ (๓) “**ปฏิจจสมุปบาท ๑๒**” คือ “อวิชชา-สังขาร-วิญญาณ-นามรูป-สพายขณะ-ผัสสะ-เวทนา-ตัณหา-อุปาทาน-ภพ-ชาติ-ชรามรณะ” (๔) “**สามัญลักษณะแห่งไตรลักษณ์**” คือ อนิจจลักษณะ ๑ ทุกขลักษณะ ๑ อนัตตลักษณะ ๑ และ (๕) “**อริยสัจ ๔**” คือ ทุกขอริยสัจ ๑ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ๑ ทุกขนิโรธอริยสัจ ๑ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ๑ เพราะฉะนั้น เมื่อพิจารณาเห็นธรรมที่เกิด ตั้งอยู่ ดับเสื่อมไป ตามที่เป็นจริงด้วยกฏธรรมชาติทั้ง ๕ ดังกล่าวนี้แล้ว คือ “**ปัญญาเห็นธรรม-ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักษุ**” หมายถึงความรู้เห็นตามเป็นจริงด้วยปัญญาว่า

“**สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมคว่อมมีความดับเป็นธรรมดา**”

เมื่อผู้ปฏิบัติเจริญสมถภาวนาหรือสมถกรรมฐานจนเกิดปรีชาสามารถบรรลุถึง ปฐมฌาน ๑ ทุคตฌาน ๑ ตติยฌาน ๑ จตุตถฌาน ๑ มีสามารถดับกิเลสสังโยชน์ใน ๓ ข้อ อันทำให้สำเร็จเข้าถึง “**โสดาปัตติมรรคเป็นเครื่องถอนที่ตั้งแห่งทิฏฐิ**” ได้แก่

- (๑) “**สักกายทิฏฐิ**” คือ ความเห็นว่าเป็นตัวของตน ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน เช่น เห็นรูป เป็นตน เห็นเวทนาเป็นตน เป็นต้น
- (๒) “**วิจิกิจฉา**” คือ ความลังเลสงสัย ความลังเลไม่ตกลงได้ ความไม่แน่ใจ ความสงสัย ความเคลือบแคลงในกุศลธรรมทั้งหลาย ความลังเลเป็นเหตุให้ไม่แน่ใจในปฏิปทาเครื่องดำเนินของตน
- (๓) “**สีลัพพตปรามาส**” คือ ความถือมั่นศีลพรต ความยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธ์หลุดพ้นได้ด้วยศีลและวัตร นั่นคือ ถือว่าเพียงประพฤติศีลและวัตรให้เคร่งครัดก็พอที่จะบริสุทธ์หลุดพ้นได้ ไม่ต้องอาศัยสมาธิและปัญญาที่ตาม ถือศีลและวัตรทิ้งมง่ายหรืออย่างงมงายก็ตาม หรือ ความถือศีลพรต โดยสักว่าทำตามๆ กันไปอย่างงมงาย หรือ โดยนิยมน่ากลัวว่าศักดิ์สิทธิ์ ไม่เข้าใจความหมายและความมุ่งหมายที่แท้จริง ความเชื่อถือศักดิ์สิทธิ์ด้วยเข้าใจว่าจะมีได้ด้วยศีลหรือพรตอย่างนี้ล่วงธรรมดาวิสัย

ในการบรรลุถึง “โสดาปัตติมรรค” ซึ่งเกิดจากการเจริญวิปัสสนาด้วย “โลกุตตรมรรค” ในเบื้องต้น ที่เรียกว่า “โสดาปัตติมัคคญาณ” นั่นคือ การพิจารณาธรรมทั้งหลายด้วย “มหาวิปัสสนา ๑๘” ได้แก่

- (๑) “อนิจจานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง
- (๒) “ทุกขานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความทุกข์
- (๓) “อนัตตานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความไม่ใช่ตัวตน
- (๔) “นิพพิทานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความเบื่อหน่าย
- (๕) “วิราคานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความคลายกำหนัด
- (๖) “นิโรธานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความดับ
- (๗) “ปฏินิสัสคานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความสละคืน
- (๘) “ขยานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความสิ้นไป
- (๙) “วยานุปัสสนา” คือ การเห็นความเสื่อมไป
- (๑๐) “วิปริณามานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความแปรปรวน
- (๑๑) “อนิมิตตานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความไม่มีเครื่องหมาย
- (๑๒) “อัปปลิหิตานุปัสสนา” คือ การเห็นธรรมไม่มีที่ตั้ง
- (๑๓) “สุญญตานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเป็นความว่างเปล่า
- (๑๔) “อธิปัญญาธรรมวิปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง
- (๑๕) “ยถาภูตญาณทัสนะ” คือ ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง
- (๑๖) “อาทีนวานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นโทษ
- (๑๗) “ปฏิสังขานุปัสสนา” คือ การพิจารณาหาทาง
- (๑๘) “วิวิฏฐานานุปัสสนา” คือ การพิจารณาการเห็นอุบายที่จะหลีกไป

อันสรุปคู่รวมด้วย “วิปัสสนาญาณ ๘” ได้แก่

- (๑) “อุท্থัพพยานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณตามเห็นความเกิดและความดับแห่งนามรูป
- (๒) “ภังคานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณตามเห็นจำเพาะความดับเด่นขึ้นมา
- (๓) “ภยตูปัญฐานญาณ” คือ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว
- (๔) “อาทีนวานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณค้ำนึ่งเห็นโทษ
- (๕) “นิพพิทานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณค้ำนึ่งเห็นด้วยความหน่าย
- (๖) “มูญจิกตัมยตาญาณ” คือ ญาณหยั่งรู้อันให้ใครจะพันไปเสียด
- (๗) “ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ” คือ ญาณอันพิจารณาทบทวนเพื่อจะหาทาง
- (๘) “สังขารเปกขาญาณ” คือ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางต่อสังขาร
- (๙) “สังจานุโลมิกญาณ” คือ ญาณเป็นไปโดยควรแก่การหยั่งรู้ร้อยสัจ

อันถือเป็น “กระบวนการทบทวนขั้น ๕” ซึ่งหมายถึง “วฏฐานคามินีปฏิบัติ” คือ ข้อประพฤติปฏิบัติอันยิ่งด้วย วิปัสสนาที่ให้ถึงอริยมรรค หรือวิปัสสนาที่เจริญแก่กล้าถึงจุดสุดยอดทำให้เข้าถึงอริยมรรค ซึ่งประกอบด้วย “ธรรม ๓” ดังนี้ (๑) “มรรค ๔-มัคคญาณ” ได้แก่ โสคาปัตติมรรค ๑ สกทาคามิมรรค ๑ อนาคามิมรรค ๑ อรหัตตมรรค (๒) “อริยสัจ ๔” ได้แก่ ทุกขอริยสัจ ๑ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ๑ ทุกขนิโรธอริยสัจ ๑ ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติทวาริยสัจ ๑ และ (๓) “อริยมรรคมีองค์ ๘” ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑ สัมมาสมาธิ ๑ ฉะนั้น คำว่า “มรรค-อริยมรรค” คือ มรรคชื่อว่า “วฏฐานะ” โดยความหมายว่าเป็นที่ออกไปได้จากสิ่งที่ยึดติดถือมั่น หรือออกไปพ้นจากสังขาร ซึ่งเป็นวิปัสสนาที่เชื่อมต่อไปถึงมรรค นั้นเอง โดยสามารถหยั่งรู้และเข้าถึง “โคตรภูญาณ” อันเป็น “ญาณครอบโคตร” คือ ปัญญาที่อยู่ในลำดับจะถึงอริยมรรคหรืออยู่ในหัวข้อที่จะข้ามพ้นภาวะปุถุชน [กับขณปุถุชน-ปุถุชนผู้ทรงศีล] ขึ้นสู่ภาวะเป็นอริยะ ด้วยประการฉะนี้.

